

॥ ॐ ॥

बालबोध जैन धर्म

भाग ४ खे.

अनुवादक और प्रकाशक-

मूलचंद किसनदास कापड़िया,

"जैनविजय" प्रिन्टिंग प्रेस, मुरत.

टाकाटुका निवासी शा. तलकचन्द कुशेदास

तरफथी तेमना स्वर्गवासी पुत्र भाई लक्ष्मीचन्द

तलकचन्द (भीलोडी) तथा स्वर्गवासी भाई

लक्ष्मीचन्द भाईचन्दना स्मरणार्थे

"दिगम्बर जैन" पञ्चना ग्राहकोने

१४मा वर्षमा भेट.

१२३५७

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૩૬૭ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ બાલકોદ વૈના ધર્મ-૪

વિષય મ ૩૪ : ૨૪૦ : ૫૩

ॐ

श्रीबीतरागाय नमः ।

बालबोध जैन धर्म

भाग ४ थो.

कर्ता:-

स्वर्गीय बाबू दयानंद जैन गोयलीय अने
पं० लालराम जैन शास्त्री.

अनुवादक अने प्रकाशक:-

मूलचन्द्र कसनदास कापडिया,

मालिक:-दिगम्बर जैन पुस्तकालय, चंडगाडी-सूरत ।

टाकाटुका निवासी शा. तलकचन्द कुबेरदास तरफथी तेमना

स्वर्गवासी पुत्र भाई ताराचन्द तलकचन्द (भीलोडा)

तथा स्वर्गवासी भाई लखमीचन्द भाईचन्दना

स्मरणार्थे "दिगम्बर जैन पत्रमा आइकोने

१४ मा वर्षमा भेट.

प्रथमावृत्ति]

वीर सं० १४४९

[मूल १५००

मूल्य रु० ०-४-०

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૨૬૬૧૦

સુરત ખપાટિયા ચકલા લક્ષ્મીનારાયણની વાડીમાં આવેલા “ જૈન
વિજય ” પ્રિ. પ્રેસમાં મુલત્યંદ કસનદાસે ખપાટિયાએ
છાપ્યું અને તેમણેજ ખપાટિયા ચકલા, ચંદાસદી
સુરવથી પ્રકટ કર્યું.

પ્રસ્તાવના ।

“બાલબોધ જૈન ધર્મ” નામે પુસ્તકના ચાર ભાગો સ્વર્ગવાસી બાબૂ દયાચંદ ગોયલીય તરફથી તૈયાર થઈ લગભગ ૧૦-૨૨ વર્ષ થયાં પ્રગટ થયાં કરે છે અને તે જૈન પાઠશાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓને બજાવતા માટે એટલા બધા ઉપયોગી થઈ પડ્યા છે કે દરેક પાઠશાળામાં પ્રથમ આ ચાર ભાગોજ અનુક્રમે ચલાવાય છે તેથી એની આજ સુધીમાં હજારો નકલો જુદી જુદી આવૃત્તિ દ્વારા પ્રકટ થઈ ચુકી છે. હવે આ ભાગો હિંદી ભાષામાં હોવાથી ગુજરાતના વિદ્યાર્થીઓ માટે એનો ગુજરાતી અનુવાદ થવાની અતીવ જરૂર હોવાથી તેમજ ગુજરાતમાં વાંચનનો વિશેષ શોખ ન હોવાથી એનો પ્રચાર ગુજરાતમાં થઈ શકે તે માટે અમે એ પહેલા ભાગ અને બીજા ભાગનો ગુજરાતી અનુવાદ કરી છ વર્ષ ઉપર પ્રથમ ભાગની ૨૭૦૦ અને બીજા ભાગની ૩૦૦૦ પ્રતો પ્રકટ કરી હતી જેમાંથી આશરે ૧૭૦૦-૧૭૦૦ તો દિગંબર જૈનના ગ્રાહકોને ભેટ આપી હતી અને બાકીની પાઠશાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓને ચલાવવા માટે રાખેલી જેમાંની હજુ પણ સીંચકમાં છે ત્યારે હિંદી ભાષાની દરેક ભાગની ૩૦થી ૪૦ હજાર નકલો ખપી ગઈ છે, છતાં પણ ચોથો ભાગ ગુજરાતીમાં છપાવવા માટે ઘણી માંગણીઓ આવતી પણ જે અમે વેચાણ માટે બહાર પાડીએ તો પ્રત એછી ખપે તેથી મુદ્દલ પૈસા પણ થતા મુશ્કેલ પડે જેથી દિગંબર જૈનના ગ્રાહકોને ભેટ આપનાર કોઈ સંખી નર મળી આવે તો એ બહાર પાડવાનો ધરાદો હતો તે હવે સફળ થયો છે એટલે કે દશા હમડ ગાંધિ ટાંકાટુકા નિવાસી શા તલકચંદ કુબેરદાસે પોતાના પુત્ર બાપ તારાચંદ તલકચંદ તથા એમના કાકાના છોકરા બાપ લખમીચંદ લાઈચંદનો સ્વર્ગવાસ સં ૧૯૭૫ના અરસામાં ધનશુભેચ્છની જીવલેણ બીમારીથી અગાધી તથા તેમને હવે કોઈ પુત્ર ન હોવાથી એ પુત્રોના સમરજ્યાર્થે કરેલા દાનમાંથી એક રકમ શાસ્ત્રદાન તરીકે પ્રદાન બીરોગા ગિરનાર ...

લલુભાઈ ગુલાબચંદે સચના કરતાં તેમણે તે સદર્પે સ્વીકારી
 જેથી આ ચોંચા ભાગ તેમના સ્મરણાર્થે એ અને યુવકોના ચિત્રો
 સહિત પ્રકટ કરી શકાયો છે. દાની શેઠ તલકચંદ કુમેરદાસે બાઈ
 તારાચંદ અને બાઈ લખમીચંદના સ્મરણમાં આજસુધીમાં રૂ. ૬૮૦૦)
 નું દાન મદિરા, તીર્થો, પાંજરાપોળ, હવદયા, પરખડી, ઓપધદાન
 શાસ્ત્રદાન વગેરેમાં રૂ. ૨૦૦૦) છડરમાં પાંજરાપોળ
 રથાપવા, ૪૮૪) ઐલક પનાલાલ સરસ્વતિ ભવન ઝલારાપાટન, તથા
 ૬૨૫) છડરદ હર્ષોદ્ધાર માટેના છે. આ કારણથી એમના વંશથી આ
 પુસ્તક “દિગંબર જૈન”ના ૧૧૦૦ ગ્રાહકોને ભેટ તરીકે વહેંચવામાં
 આવ્યું છે અને બાકીની ૪૦૦ પ્રતો પાઠશાળામાં ચલાવવા માટે
 બહાર પાડવામાં આવી છે. આ ચો.થા ભાગમાં દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરૂ પૂજા,
 પંચપરમેષ્ઠીના ગુણ, ચોવીસતીર્થોંકર, સાત વ્યસન, આઠ મૂલ ગુણ,
 અબક્ષ, મન, ૧૧ પ્રતિમા, તત્ત્વ ને પદાર્થ, કર્મોની ઉત્તર પ્રકૃતિ એ
 પ્રમાણે ૧૦ પાઠ પ્રસ્તાવની સહિત છે જેમાં પૂજા અને પરમેષ્ઠીના
 ગુણની કવિતા હિંદી બધામાંજ રાખવામાં આવી છે. આ પાઠોમાં
 સાંજતાથી જૈન ધર્મની મુખ્ય મુખ્ય આખોનાં વર્ણન એવી રીતે
 કરાયલું છે કે એ શીખવાથી કે વાંચવાથી જૈનધર્મનું સાધારણ જ્ઞાન
 દરેકને થઈ શકે અને એ શીખ્યા પછી વિદ્યાર્થી રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર,
 દ્રવ્ય સંચય, તત્ત્વાર્થ સૂત્ર વગેરેમાં સુગમતાથી પ્રવેશ કરી શકે
 આશા છે કે ગુજરાતના બાઈઓ તથા “દિગંબર જૈન”ના ગ્રાહકો
 એને વધેટ લાભ ઉઠાવશે. તેમજ ગુજરાતમાં વાચનનો વિશેષ
 શોખ ન હોવાથી ખાસ વેચાણ માટે કોઈ પણ પુસ્તક બહાર પાડી
 શકાતું નથી જેથી ગુજરાતના બાઈઓને શાસ્ત્રદાન માટે વખતો-
 વખત રકમ ઠાઠી આવું દાન કરવાની બલામણ કરીએ છીએ કે
 જેથી ગુજરાતી બાપામાં નવાં નવાં પુસ્તકો અમે બહાર પાડી શકીએ.

સુરત.
 વીર સં. રૂ. ૨૪૪
 માગસર સુદ ૯
 તા. ૨૭-૧૧-૨૨

સમાજ સેવક-
 મૂલચંદ કસનદાસ કાપડિયા.
 પ્રકાશક.

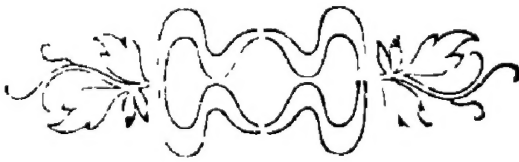

स्वर्गवासी उत्साही युवक—

भाई ताराचन्द तलकचन्द—भीलोडा.

जन्म सं० १९५२

मृत्यु सं० १९७५.

स्वर्गवासी युवक—

भाई लखमीचन्द भाईचन्द—टाकाटुका.

जन्म सं० १९५२

मृत्यु सं० १९७५

नमः सिद्धेभ्यः ।

बालबोध जैन धर्म

भाग चोथो.

पाठ पहेलो.

देवशास्त्रगुरुपूजा ।

ओं जय जय जय । नमोस्तु नमोस्तु नमोस्तु ।
 णमो अरहंताणं, णमो सिद्धाणं, णमो आयरीयाणं ।
 णमो उवज्झायाणं, णमो लोए सव्वसाहूणं ॥ १ ॥

ॐ अनादिमूलमन्त्रेभ्यो नमः ।

(अहिं पुष्पांजली क्षेपण करवी जोईए)

चत्तारि मंगलं—अरहंतमंगलं, सिद्धमंगलं, साहू-
 मंगलं, केवलिपण्णत्तो धम्मो मंगलं । चत्तारि
 लोगुत्तमा—अरहंतलोगुत्तमा, सिद्धलोगुत्तमा, साहू-
 लोगुत्तमा, केवलिपण्णत्तो धम्मो लोगुत्तमा । चत्तारि
 सरणं पब्बज्जामि—अरहंतसरणं पब्बज्जामि, सिद्ध-
 सरणं पब्बज्जामि, साहूसरणं पब्बज्जामि, केवलिप-
 ण्णत्तो धम्मो सरणं पब्बज्जामि ॥

नोट—पूजन करवा पहेला नहाइने चोक्खा लुगडी पहेरी त्रीजा भाग-
 मांथी एके के वे मंगल बोलतां बोलतां भगवाननो अभिषेक करवो जोइए.
 पूजानी सामग्री अत्यंत शुद्ध होवी जोइए.

ॐ नमोऽर्हते स्वाहा ।

(अहिं पुष्पाञ्जलि क्षेपण करवी जोईए ।)

प्रथमदेव अरहंत, सुश्रुतसिद्धांत जू ।

गुरुनिरग्रंथमहंत, मुक्तिपुरंपंथ जू ॥

तीन रतन जगमाहिं, सो ये भवि ध्याइये ।

तिनकी भक्तिप्रसाद, परमपद पाइये ॥ १ ॥

पूजों पद अरहंतके, पूजूं गुरुपद सार ।

पूजों देवी सरस्वती, नितप्रैति अष्टप्रकार ॥ २ ॥

ॐ ह्रीं देवशास्त्रगुरुसमूह ! अत्र अवतर अवतर । संवौषट् ।

ॐ ह्रीं देवशास्त्रगुरुसमूह ! अत्र तिष्ठ तिष्ठ । ठः ठः ।

ॐ ह्रीं देवशास्त्रगुरुसमूह ! अत्र मम सन्निहितो भव भव । वषट् ।

सुरपतिउरर्गनरनाथ तिनकर, बन्दनीक सुपद-
प्रभा । अति शोभनीक सुवरण उज्जल, देख छवि
मोहत सभा ॥ वैर नीर छीरसमुद्र घटं भरि, अग्रं
तसु बहुविधि नचूं । अरहंत श्रुत सिद्धांत गुरु,
निरग्रंथ नित पूजा रचूं ॥ १ ॥

दोहा ।

मलिनवस्तु हर लेत सव, जलस्वभाव मलछीन ।

जासों पूजों परमपद, देव शास्त्र गुरु तीन ॥ १ ॥

ॐ ह्रीं देवशास्त्रगुरुभ्यो जन्मजरामृत्युविनाशनाय जलं निर्वपामीति स्वाहा ।

१ परिग्रह रहित, २ मोक्षनगरीनो रस्तो, ३ हमेश, नित्य, ४ आठ
रीते, ५ इन्द्र, ६ धरणेन्द्र, ७ उत्तम, ८ क्षीरसागर, ९ घड़ो, १०
आगलना भागमां.

जे त्रिजगदरमझार प्राणी, तपत अति दुंडर खरे ।
तिन अहितहरन सुवचन जिनके, परमशीतलताभरे ॥
तसु भ्रमरलोभित घ्राण पावैन, सरस चंदन घसि सचूँ ।
अरहंत श्रुत सिद्धांत गुरु, निरग्रंथ नित पूजा रचूँ ॥ २ ॥
चन्दन शीतलता करै, तपत वस्तु परवीन ।

जासों पूजों परमपद, देवशास्त्रगुरु तीन ॥ २ ॥

ॐ ह्रीं देवशास्त्रगुरुभ्यः संसारतापविनाशनाय चन्दनं निर्वपामीति स्वाहा ॥

यह भवसमुद्र अपार तारण, के निमित्त सुविधि
ठही । अतिदृढ परम पावन जथारथ, भक्ति वर
नौका सही ॥ उज्जल अखंडित साँलितंदुल-पुंज
धरि त्रयगुण जचूँ । अरहंत श्रुत सिद्धांत गुरु,
निरग्रंथ नित पूजा रचूँ ॥ ३ ॥

तंदुल सालि सुगन्धि अति, परम अखंडित बीन ।

जासों पूजों परम पद, देव शास्त्र गुरु तीन ॥ २ ॥

ॐ ह्रीं देवशास्त्रगुरुभ्यो अक्षयपदप्राप्तये अक्षतान् निर्वपामीति स्वाहा ॥

जे विनयवंत सुभव्य-उर-अंबुज-प्रकाशन भाने
ह । जे एक मुखचारित्र भाषत, त्रिजगमाहि प्रधान
हैं ॥ लहि कुंदकमलादिक पहुँपै, भव भव कुवेदैँनसों
बचूँ । अरहंत श्रुत सिद्धांत गुरु, निरग्रंथ नित पूजा
रचूँ ॥ ४ ॥

१ त्रये लोकमां, २ अघरं, ३ दुःखने हरनार, हित करनार, ४ सुगंध,
५ उत्तम, ६ मेघ, ७ भान्य, ८ हृदयकमल, ९ सूर्य, १० फूल, ११ न कहे
शय एवां.

दोहा ।

विविध भांति परिमेल सुमन, अमर जास आधीन ।
तासों पूजों परमपद, देव शास्त्र गुरु तीन ॥ ४ ॥

ॐ ह्रीं देवशास्त्रगुरुभ्यः कामबाणविध्वंसनाय पुष्पं निर्वपामीति स्वाहा ।
अतिसबल मद कंदर्प जाको, क्षुधाँ उरगँ अमाँन है ।
दुस्सह भयानक तासु नाशन, को सुगरुड समान है ॥
उत्तम छहोंरसयुक्त नित, नैवेद्य कर घृतमें पैचू ।
अरहंत श्रुत सिद्धांत गुरु, निरग्रंथ नित पूजा रचू ॥ ५ ॥

दोहा ।

नानाविधि संयुक्तरस, व्यंजन सरर्स नवीन ।

जासों पूजों परमपद, देव शास्त्र गुरु तीन ॥

ॐ ह्रीं देवशास्त्रगुरुभ्यः क्षुधारोगविनाशाय चरुं निर्वपामीति स्वाहा ।
जे त्रिजगउद्यम नाश कीने, मोहतिमिरं महाबली ।
तिहि कर्मघाती ज्ञानदीप, प्रकाश जोतिप्रभावली ॥
इहिभांति दीप प्रजाल कंचन, के सुभाजनमें खंचू ।
अरहंत श्रुत सिद्धांत गुरु, निरग्रंथ नित पूजा रचू ॥ ६ ॥

दोहा ।

स्वपरप्रकाशक जोति अति, दीपक तैमकरि हीन ।

जासों पूजों परमपद, देव शास्त्र गुरु तीन ॥ ६ ॥

ॐ ह्रीं देवशास्त्रगुरुभ्यो मोहान्धकारविनाशनाय दीपं निर्वपामीति स्वाहा ।

१ सुगंध, २ पुष्प, ३ भूख, ४ सर्प, ५ प्रमाण रहित, ६ पकवान बगैरे,
७ बीमां बलीने, ८ स्वादिष्ट, ९ मोहहृषी अंधारं, १० सारी रीते राखूं,
११ अंधारं.

जो कर्म-ईधन दहन, अग्निसमूहसम उड्डत लसै ।
 वरधूप तास सुगंधिताकरि, सकल परिमलता हँसै ॥
 इहभाँति धूप चढ़ाय नित, भवज्वलनमाहिं नहीं पचूँ ।
 अरहंत श्रुत सिद्धांत गुरु, निरग्रंथ नित पूजा रचूँ ॥७॥

दोहा ।

अग्निमाहिं परिमल दहन, चन्दनादि गुणलीन ।
 जासों पूजों परमपद, देव शास्त्र गुरु तीन ॥७॥
 ॐ ह्रीं देवशास्त्रगुरुभ्यो अष्टकर्मविध्वंसनाय धूपं निर्वपामीति स्वाहा ।
 लोचन सुरसना घ्राण उर, उत्साहके करतार हैं ।
 मोपै न उपमा जाय वरणी, सकल फल गुणसार हैं ॥
 सो फल चढ़ावत अर्थपूरन, सकल अमृतरससचूँ ।
 अरहंत श्रुत सिद्धांत गुरु, निरग्रंथ नित पूजा रचूँ ॥८॥

दोहा ।

जे प्रधानफल फलविषै, पंचकरणरसलीन ।
 जासों पूजों परमपद, देव शास्त्र गुरु तीन ॥८॥
 ॐ ह्रीं देवशास्त्रगुरुभ्यो मोक्षफलप्राप्तये फलं निर्वपामीति स्वाहा ।
 जल परम उज्जल गंध अक्षत, पुष्प चरु दीपक धरूँ ।
 वर धूप निर्मल फल विविध, बहुजनमके पार्तिक हरूँ ॥
 इहभाँति अर्घ्य चढ़ाय नित भवि करत शिवपंक्ति मैचूँ
 अरहंत श्रुत सिद्धांत गुरु, निरग्रंथ नित पूजा रचूँ ॥९॥

चसुविष अर्घ संजोयकै, अतिउँछाह मन कीन ।
जासों पूजों परमपद, देव शास्त्र गुरु तीन ॥ ९ ॥
अँह्रीं देवशास्त्रगुरुम्यो अनर्घ्यपदप्राप्तये अर्घ निर्वपामीति स्वाहा ।

जयमाला ।

देव शास्त्र गुरु रतन शुभ, तीन रतन करतार ।
भिन्न भिन्न कहूँ आरती, अल्प सुगुणविस्तार ॥१॥
पद्मडिछन्द ।

चउकर्मकि त्रेसठ प्रकृति नाशि, जीते अष्टाद-
शदोषराशि । जे परम सुगुण हैं अनंत धीर,
कहवतके छ्यालिस गुण गँभीर ॥२॥ शुभ समवश-
रण शोभा अपार, शैतहन्द्र नमत करें शीस धार ।
देवाधिदेव अरइंत देव, बन्दों मनचचतनकरि सुसेव
॥३॥ जिनकी धुनि है ओंकाररूप, निरअक्षरमय
महिमा अनूप । दशअष्टमहाभाषासमेत, लघुभाषा
सैंतशतक सुचेत ॥ ४ ॥ सो स्यादवादमय सप्तभंग,
गणधर गूँथे बारह सुअंग । रँविर्शशि न हरे सो
तम हराय, सो शास्त्र नमों बहु प्रीति ल्याय ॥५॥
गुरु आचारज उबझाय साध, तन नगन रतनत्रय
निधि अगाध । संसार देह वैरागधार, निरबाँछितपैं
शिवपदनिहार ॥६॥ गुणछत्तिस पचिस आठबीस,

१ उत्साह, २ अराठ, ३ जय्यो, ४ एकसो, ५ हाथ, ६ सातसो, ७ सूर्य,
८ चंद्र, ९ सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान, सम्यक्चारित्र.

भवतारनतरन जिहाज ईश । गुरुकी महिमा वरनी
न जाय, गुरुनाम जपों मनवचनकाय ॥ ७ ॥

सोरठा ।

कीजे शक्तिप्रमान, शक्तिविना सरधा धरै ।

“द्यानत” श्रद्धावान, अजर अमरपद भोगवै ॥८॥

ॐ ह्रीं देवशास्त्रगुरुभ्यो महार्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

शान्तिपाठ । ❀

चौपाई (१६ मात्रा)

शान्तिनाथमुख शशिउनहारी, शीलगुणव्रतसं-
जमधारी । लखै न एकसौ आठ विराजै, निरखत नयन
कमलदलै लाजै ॥ पंचमचक्रवर्तिपदधारी, सोलम
तीर्थकर सुखकारी । इन्द्रनरेंद्रपूज्य जिननायक, नमों
शान्तिहित शान्तिविधायक ॥ दिव्यै विटपपट्टपर्नकी
बरसा, दुंदुभि आसन वाणी सँरसा । छत्र चमर
भामंडल भारी, ये तुर्व प्रातिहार्य मनहारी ॥ शान्ति
जिनेश शान्तिसुखदाई, जगतपूज्य पूजों सिर नाई ।
परमशान्ति दीजे हम सबको, पढ़ै जिन्हें, पुनि चार
संघको ॥

* शान्तिपाठ बोलती वखते वे हाथे पुष्पवृष्टि करता जवी जोइए.

१ संसारयी तरवा अने तारवावाळा, २ चंद्रमा जेवा, ३ लक्षण, ४ कमलनी
पांझरीयो, ५ अशोक वगैरे कल्पवृक्षोना, ६ फूलोनी, ७ दिव्यवनि, ८ तमारा.

वसन्ततिलका ।

पूजें जिन्हें मुकुट हार किरीट लाके,
इन्द्रादिदेव, अरु पूज्य पदाब्ज जाके ।
सो शान्तिनाथ वरवंशजगत्प्रदीपै,
मेरे लिये करहिं शान्ति सदा अनूप ॥ ५ ॥

इन्द्रवज्रा ।

संपूजकोंको प्रतिपालकोंको, यतीनको औ यतिना-
यकोंको । राजा प्रजा राष्ट्रसुदेशको ले, कीजे सुखी
हे जिन शान्तिको दे ॥ ६ ॥

मन्दाक्रान्ता ।

होवै सारी प्रजाको सुख बलयुत हो धर्मधारी नरेशी ।
होवै वर्षा समैपै तिलभर न रहै व्याधियोंका अंदेशा ॥
होवै चोरी न जारी सुसमय वरतै हो न दुष्काल भारी ॥
सारे ही देश धारें जिनवरवृषको जो सदासौख्यकारी ॥

दोहा ।

ध्यातिकर्म जिन नाशकर, पायो केवलरांज ।
शान्ति करैं ते जगनमें, वृषभादिक जिनराज ॥

मन्दाक्रान्ता ।

शास्त्रोंका हो पठन सुखदा लाभ सत्संगतीका ।

-
- १ मुगट, २ चरणकमल, ३ जगतने प्रकाशित करना, ४ साधुओंने,
५ देश, ६ राजा, ७ धर्म, ८ ज्ञानावरण, दर्शनावर्ण मोहनीय, अंतराय,
९ केवलज्ञान.

सकृत्तोंका सुजस कहके दोष ढांकूं सभीका ॥
 बोलूं प्यारे वचन हितके आपका रूप ध्याऊं ।
 तौलों सेऊं चरन जिनके मोक्ष जौलों न पाऊं ॥

भार्या ।

तुवपदै मेरे हियमें, ममैं हिय तेरे पुनीतचरणोंमें ।
 तबलौं लीन रहें प्रभु, जबलौं प्राप्ती न मुक्तिपदकी हो ॥
 अक्षरपदमात्रासे दूषित, जो कुछ कहा गया मुझसे ।
 क्षमा करो प्रभु सो सब, करुणाकरि धुनि छुड़ाहु
 भवदुखसे ॥

हे जगबन्धु जिनेश्वर, पाऊं तव चरणशरण बलिहारी ।
 मरणसमाधि सुदुर्लभ, कमौंका क्षय सुबोध सुखकारी
 (परिपुष्पांजलिं क्षिपेत्)

विसर्जनपाठ ।

दोहा ।

विन जाने वा जानके, रही दूट जो कोय ।
 तुव प्रसादतैं परमगुरु, सो सब पूरन होय ॥ १ ॥
 पूजनविधि जान्यों नहीं, नहिं जान्यों आह्वान ।
 और विसर्जन हू नहीं, क्षमा करो भगवान ॥ २ ॥
 मंत्रहीन धनहीन हू, क्रियाहीन जिनदेव ।
 क्षमा करहु राखहु मुझे, देहु चरणकी सेव ॥ ३ ॥

१ सा । वीतुं । २ गुण । ३ तारा चरण । ४ मारा । ५ फरीषी ।

આયે જો જો દેવગણ, પૂજે ભક્તિપ્રમાન ।

તે અબ જાવહુ કૃપાકર, અપને અપને ધાન ॥ ૪ ॥

સવાલો ।

૧ પૂજન કરવું પટલે શું ? તેને માટે કયી કયી चीजોની જરૂર પડે છે ? જે આઠ દ્રવ્યો પૂજન નિમિત્તે વપરાય છે તેમના નામ કહો.

૨ પૂજા કર્યા પછી શાંતિપાઠ શામાટે મળાવવામાં આવે છે અને પૂજા કરવાનું શરૂ કર્યા પહેલાં આહ્વાન શામાટે કરવામાં આવે છે ?

૩ અર્ઘ્ય કોને કહે છે અને તે વ્યારે ચઢાવવામાં આવે છે ?

૪ પૂજાનાં આઠ દ્રવ્યો કોઈ સ્વાસ ક્રમપૂર્વક ચઢાવવામાં આવે છે કે આપણી ઇચ્છા મુજબ ગમે તે પહેલા ને ગમે તે પછી ?

૫ પૂજા બેસીને કરવી જોઈએ કે ઉભા રહીને ? પૂજા કરનારે સૌથી પહેલાં અને સૌથી પછી શું કરવું જોઈએ ?

૬ અષ્ટ (આઠ) દ્રવ્ય ચઢાવ્યા પછી જે જયમાલ મળવામાં આવે છે તેમાં કયી વાતનું વર્ણન છે ?

૭ ચોક્ષા અને ફઝ્લ ચઢાવતાં જે છંદો મળાય છે તે બોલો. એ છંદો બોલ્યા બાદ શું બોલીને આ દ્રવ્યો ચઢાવવામાં આવે છે ?

પાઠ વીજો ।

પંચ પરમેષ્ટિના મૂલ ગુણ.

જે આત્મા પરમપદમાં સ્થિત હોય તેને પરમેષ્ટિ કહે છે. પરમેષ્ટિ પાંચ છે:—૧ અરિહંત, ૨ સિદ્ધ, ૩ આચાર્ય, ૪ ઉપાધ્યાય અને ૫ સર્વ સાધુ.

જે મહાન્ આત્માઓ જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહનીય, અને અંતરાય એમ ચારે ઘાતી કર્મનો ક્ષય કરેલ છે અને જેઓ નીચે લક્ષેલા છેતાલીસ ગુણ સંપન્ન અને અરાઢ દોષ રહિત હોય તેમને અરિહંત કહે છે.

ચૌતીસોં અતિશય સહિત, પ્રાતિહાર્ય પુનિ આઠ ।
અનંત ચતુષ્ટય ગુણ સહિત, છીયાલીસોં પાઠ ॥

પટલે કે ૩૪ અતિશય, ૮ પ્રાતિહાર્ય, અને ૪ અનંત ચતુષ્ટય એમ ૩૬ ગુણ હોય છે. ૩૪ અતિશયોમાં ૧૦ અતિશય જન્મના, ૧૦ કેવલજ્ઞાનના અને ૧૪ દેવકૃત (દેવોએ કરેલા) હોય છે.

જન્મના દસ અતિશય.

અતિશયરૂપ સુગંધ તન, નાહિં પૈસેવ નિહાર ।
પ્રિયહિતવચન અતુલ્યબલ, રુધિર શ્વેતઆકાર ।
લચ્છણ સહસ રૂ આઠ તન, સમચતુષ્ક સંઠાન ।
વજ્રવૃષભનારાચજુત, થે જનમત દશ જાન ॥

૧ અત્યંત સુંદર શરીર, ૨ અતિ સુગંધમય (સુગંધવાળું) શરીર, ૩ પ્રસ્વેદ (પસીનો) રહિત શરીર, પટલે કે એવું શરીર કે જેમાં પરસેવો ન થાય. ૪ મઠ્ઠ મૂત્ર રહિત શરીર. ૫ થોડું પળ મીટું અને હિતકારક બોલવું. ૬ અતુલ્ય બલ. ૭ દૂધના જેવું સ્પેદ લોહી. ૮ શરીરમાં એક હજાર આઠ લક્ષણ. ૯ સમર્થતુરસ્ત્ર સંસ્થા. ૧૦ અને વજ્રવૃષભનારાચ

૧ અદ્ભુત વાત-એવી આશ્ચર્યકારક વાત કે જે સાધારણ મનુષ્યોમાં સંભવી હોઈ શકે નહિ, ૨ પાર વગરનો, ૩ પરસેવો, ૪ જેની તુલના-સરસામળી ન થઈ શકે, ૫ માપસર સુંદર આકાર, ૬ અસ્થિ બંધન અને સાંધાઓ વજ્રમય હોવાં.

સંહનન, ૬ દશ અતિશય અરિહંત ભગવાનમાં જન્મથીજ હોય છે.

૬ટલે કે અરિહંત ભગવાનનું શરીર જન્મથીજ ઘણું સુંદર અને પરિપૂર્ણ (માપસર) હોય છે, તેમાંથી ઘણી આનંદજનક સુગંધ આવે છે અને તે મઠ્ઠમૂત્ર કે પ્રસ્વેદ રહિત હોય છે. ભગવાનનું શરીર ૧૦૦૮ લક્ષણ યુક્ત અને અતુલ બઠવાણું તથા લોહી દૂધના જેવું સ્પેદ હોય છે. તેમનાં શરીરનાં અસ્થિ બંધન સાંધાઓ વિગેરે વજ્રનાં હોય છે અને તેઓ સર્વથી મધુર એવાં વચનો બોલે છે. ૬મના શરીરનાં હાડકાં પાંસલાં વગેરે વજ્રના હોય છે અને ૬મનામાં ૧૦૦૮ લક્ષણ હોય છે.

કેવલજ્ઞાનના દશ અતિશય ।

યોજન શત ઇકમેં સુખિલ, ગર્ભનગમન મુલ્ક ચાર ।

નહિં અદયા ઉપસર્ગ નહિં, નાર્હીં કવૈલાહાર ॥

સર્વાવિદ્યા ઈશ્વરપનો, નાર્હિં વઢૈં નસ્ત્રકેશૌ ।

અનિમિષ દૃગ્ છાયારહિત, દશ કેવલકે વેશ ॥

૧ ૬કસો જોજનમાં સુકાઠ, અર્થાત્ જે સ્થળે કેવલી વિચરે છે, ત્યાંથી ચારે તરફ સો યોજન સુધી સુકાઠ થાય છે.

૨ આકાશ ગમન, ૩ ચારે તરફ મુલ્કનું દેલ્વાવું, ૪ અદયાનો અભાવ, ૫ ઉપસર્ગનું બંધ પડવું. જ્યારે અરિહંત ભગવાનને કેવલજ્ઞાન થાય છે ત્યારે જે સ્થળે ભગવાન હોય છે ત્યાંથી આસપાસ ચારે તરફ સો યોજન સુધી સુકાઠ વર્તે છે, પૃથ્વીથી ઉપર ૬ટલે આકાશમાં તેમનું ગમન થાય છે, જોનારાઓને ભગવાનનું મ્હોં ચારે બાજુ દેલ્વાય છે, કોઈ ૬મના ઉપર ઉપસર્ગ કરી શકતું નથી અને

અદયાનો સંપૂર્ણ અભાવ થઈ જાય છે. વઠી કેવલજ્ઞાન થયા પછી
 મગવાન આહાર પણ હેતા નથી, તેમની આંખો પલકારા મારતી
 નથી તેમ તેમના નસ કે વાઝ વધતા નથી અને શરીરનો પડછાયો
 પડતો નથી, અને તેઓ સર્વ વિદ્યા તથા શાસ્ત્રોના જ્ઞાતા (જાણનાર)
 બને છે. ૬ કવલાહાર (કોઢીએ કોઢીએ લાવું) નહિં કરવો.
 ૭ સર્વે વિદ્યાઓનું અધિપત્ય (નિપુણતા), ૮ નસ અને વાઝનું
 ન વધવું. ૯ આંખોના પલકારા ન થવા, અને ૧૦ શરીરનો પડ-
 છાયો ન પડવો, ૧૧ દશ અતિશયો કેવલજ્ઞ ન થતી વસ્તે પ્રગટ
 થાય છે.

દેવકૃત (દેવોએ કરેલા) ચૌદ અતિશયો.
 દેવરાચિત હૈ ચારદશ, અર્ઘ્નમાગધી ભાર્ષ ।
 આપસમાર્હિં મિત્રતા, નિર્મલાદિર્શં આકાશ ॥
 હોત ફૂલફલ ક્રતુ સર્વૈ, પૃથિવી કૌંચસમાન ।
 ચરણ કમલ તલ કમલ હૈઃ નર્ભતેં જયજયવાંન ॥
 મન્દ સુગંધ વર્યારિ પુનિ, ગંધોદકકી વૃષ્ટિ ।
 ભૂમિવિષેં કણ્ટકં નર્હિં, હર્ષમયી સઘ સૃષ્ટિ ॥
 ધર્મચક્ર આગે રહે, પુનિ વસુર્મંગલ સાર ।
 અતિશય શ્રી અરહંતકે, યે ચૌતીસ પ્રકાર ॥

૧ મગવાનની ભાષા બઢધી માગધી થવી, ૨ સમસ્ત જીવોમાં
 પાસપર મિત્રતાનો માવ, ૩ દિશાઓનું નિર્મલપણું, ૪ આકાશની સ્વ-
 ચ્છતા, ૫ સર્વે રુતુનાં ફલ ફૂલ ધાન્ય વિગેરેનું એકજ સમયે પાકવું,

૧ ભાષા, ૨ દિશા, ૩ આરસી, ૪ આકાશમાંથી, ૫ પાણી, ૬
 ૭ કાંટા કાકરા-વિગેરે, ૮ આઠ.

६ एक योजन (चार गाउ) सुधी पृथ्वीनुं आरसी माफक निर्मल
थवुं, ७ चालती वखते भगवानना पगने तळीए सुवर्ण (सोनानुं)
कमळनुं होवुं, ८ आकाशमां " जय जय " ना पोकारो थवा, ९
मंद मंद वातो सुगंधी पवन, १० सुगंधी जळनो वरसाद थवो,
११ पवनकुमार देवो द्वारा जमीननुं कांटा-कांकरा रहित थवुं,
१२ सर्व जीवने आनंद थवो, १३ भगवाननी आगळ धर्म-
चक्रनुं चालवुं, १४ छत्र चमर ध्वजा विंगेरे आठ मंगलद्रव्योनु साथे
रहेवुं, एम सर्व मळी, १४ अतिशयो अरिहंत भगवानना होय छे-
आ अतिशयो देवो द्वारा थाय छे.

आठ प्रतिहार्य ।

तरु अशोकके निकटमें, सिंहासन छबिदार ।
तनिछत्र सिरपर लसैं, भामण्डलपिछवार ॥
दिव्यध्वनि मुखतैं खिरै, पुष्पवृष्टि सुर होय ।
ढेरै चौसठि चमर जँख, बाजैं दुन्दुभि जोय ॥

एटले के १ समीपमां अशोक वृक्ष, २ रत्नमय सिंहासन,
३ भगवानना माथां ऊपर त्रण छत्रो धारण थवां, ४ भगवाननी
पीठ पाछळ भामण्डलनुं होवुं, ५ भगवाननां म्हों वडे निरक्षरी
(अक्षर विनानो) दिव्य अवाज थवो, ६ देवो द्वारा फूलोनी
वरसाद थवो, ७ यक्ष देवोनुं (६४) चम्पर ढालन, ८ दुंदुभी
वाजांओ वागवां ए आठ प्रातिहार्यो छे.

१ पाछळ, २ सर्वधी समजी शकाय तेवी भगवाननी निरक्षरी
सुंदर अप्रतीम वाणी, ३ देवकुठ, ४ यक्ष आतना देवो.

અનંત ચતુષ્ટય ।

જ્ઞાન અનંત અનંત સુખ, દરસ અનંત પ્રમાન ।

બલ અનન્ત અરહન્ત સો, હૃષ્ટદેવ પહિચાન ॥

૧ અનંત દર્શન, ૨ અનંત જ્ઞાન, ૩ અનંત સુખ, ૪ અનંત વીર્ય, ૫ ચારને અનંત ચતુષ્ટય કહેવામાં આવે છે. એનાથી ભગવાનના જ્ઞાન, દર્શન સુખ તથા બલ અનંત બને છે. અનંત શબ્દનો અર્થ 'સીમા કે હદ વગરનો' એમ થાય છે. આવી રીતે ૩૪ અતિશય, ૮ પ્રાતિહાર્ય, ૪ અનંત ચતુષ્ટય એમ સર્વ મઠી ૪૬ ગુણ થાય છે.

અરાઢ દોષ.

જનમ જરૌ તિરસ્કા છુધા, વિસ્મય આરંત સ્વેદ ।

રોગ શોક મદ મોહ ભય, નિદ્રા ચિંતા સ્વેદ ॥

રાગ દ્વેષ અરુ મરણજુત, યે અષ્ટાદશ દોષ ।

નાહિં હોત અરહન્તકે, સો છૈંબિ લાયક મોષ ॥

૧ જન્મ, ૨ જરા (ઘડપણ), ૩ તૃષા (તરસ), ૪ ક્ષુધા (મૂલ), ૫ આશ્ચર્ય, ૬ અરતિ (પીડા), ૭ સ્વેદ (દુઃસ્વ), ૮ રોગ, ૯ શોક, ૧૦ મદ (અભિમાન), ૧૧ મોહ (લાલચ), ૧૨ ભય (ડર), ૧૩ નિદ્રા, ૧૪ ચિન્તા, ૧૫ સ્વેદ (પરસેવો), ૧૬ રાગ, ૧૭ દ્વેષ, અને ૧૮ મરણ, એ અરાઢ દોષો અરિહંત ભગવાનમાં હોતા નથી.

સિદ્ધ પરમેષ્ઠીના મૂલગુણ.

જે જીવ આઠે કર્મોનો નાશ કરી સંસારના બંધનથી સદાને

૧ જેનો અંત છેલ્લો હોતો નથી, ૨ ઘડપણ, ૩ આશ્ચર્ય, ૪ કલેશ, ૫ પરસેવો, ૬ અરાઢ, ૭ મૂર્તિ.

માટે મુક્ત થયેલ છે તેને સિદ્ધ કહેવામાં આવે છે. સિદ્ધ જીવોને ફરીથી કદાપિ સંસારમાં આવવાનું થાયજ નહિ. સિદ્ધ જીવોમાં નીચે લખેલા આઠ મૂલગુણ હોય છે.

સોરઠા ।

**સમક્તિ દરસન જ્ઞાન, અગુરુલઘૂં અવગાહનાં ।
સુચ્છમ વીરજવાન, નિરાવાધ ગુણ સિદ્ધકે ॥**

આ ગુણોની પરિભાષા સમજવી તે આ પુસ્તક મળનારા વિદ્યાર્થીઓને અગમ્ય-અત્યંત અઘરી છે એવું જાણી માત્ર નામોજ નીચે આપવામાં આવ્યા છે.

૧ સમ્યક્ત્વ, ૨ દર્શન, ૩ જ્ઞાન, ૪ અગુરુલઘુત્વ, ૫ અવગાહનત્વ, ૬ સુક્ષ્મત્વ, ૭ અનંત વીર્ય, ૮ અવ્યાવાધત્વ.

આચાર્ય પરમેષ્ટિના મૂલગુણ.

જેનામાં નીચે લખેલા ૩૬ ગુણો હોય તેને આચાર્ય કહેવામાં આવે છે. આચાર્ય મુનિઓના સંઘના અધિપતિ હોય છે અને તે તેમને દિક્ષા તથા પ્રાયશ્ચિત વિગેરે શિક્ષા આપી શકે છે.

ઘ્રાદશ તપ દશ ધર્મજુત, પાલૈ પંચાચાર ।

ષર્ટ આવશિક ત્રિગૃંપિ ગુન, આર્ચારજ પદ સાર ॥

પટલે-તપ ૧૨, ધર્મ ૧૦, આચાર ૫, આવશ્ય ૬, ગુપ્તિ ૩.

૧ હલકુ નહિ તેમ મારે પળ નહિ. ૨ એક આત્માના આકારમાં અનેક આત્માઓના આકારોનું રહેવું. ૩ અતીન્દ્રિયગોચર. ૪ બાધા-પ્રતિબંધ રહિત. ૫. ચાર. ૬ છ. ૭ ત્રણ ગુપ્તિ. ૮ આચાર્ય.

બાર તપ ।

અનશન ઝનોદર કરૈ, વ્રત સંખ્યા રસ છોર ।

વિવિક્તશયન આસન ધરૈ, કાયકલેશ સુઠોર ॥

પ્રાયશ્ચિત ધર વિનયજુત, વૈયાવ્રત સ્વાધ્યાય ।

પુનિ ઉત્સર્ગ વિચારકૈ, ધરૈ ધ્યાન મન લાય ॥

અર્થાત-૧ અનશન (ભોજનનો ત્યાગ કરવો), ૨ ઝનોદર (મૂલ્છથી ઓછું ખાવું), ૩ વ્રત પરિસંખ્યાન (ભોજન માટે જતા ઘર વિગેરેનો નિયમ કરવો), ૪ રસ પરિત્યાગ (છ કે તેમાંના એક વે કે વધારે રસનો ત્યાગ કરવો) ૫ વિવિક્તશય્યાસન (એકાંતમાં સૂવું બેસવું), ૬ કાયકલેશ (શરીરને કઠ આપવું), ૭ પ્રાયશ્ચિત્ત (કરેલા દોષોનો દડ લેવો), ૮ રત્નત્રય (સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ ચરિત્ર) અને તત્સપત્ર (રત્નત્રયવાળા) પુરુષો તરફ વિનયો થવું, ૯ વૈયાવ્રત છટકે રોગી વૃદ્ધ મુનિઓની સેવા કરવી, ૧૦ સ્વાધ્યાય કરવો (શાસ્ત્ર વાંચવું), ૧૧ વ્યુત્સર્ગ (શરીરનો મોહ છોડવો), અને ૧૨ ધ્યાન કરવું ।

દશ ધર્મે ।

હિમ્મા મારદ્વ આરજવ, સત્યવચન ચિત્તપાઠૈ ।

સંજમ તપ ત્યાગો સ્વરથ, આકિંચન તિષ્ઠત્યાગ ॥

૧ ઉત્તમ ક્ષમા (ક્રોધ ન કરવો), ૨ ઉત્તમ માર્દવ (માન ન કરવું)
૩ ઉત્તમ આર્જવ (કનટ ન કરવું), ૪ ઉત્તમ સત્ય (સાચું બોલવું), ૫ ઉત્તમ શૌર (લોભ ન કરવો અને ખેડઃકરણને શુદ્ધ રાખવું), ૬ ઉત્તમ મંયપ (છ કાયના જીવો ઉપર દયા રાખવી

૧ ક્ષમા । ૨ ચિત્તને પવિત્ર રાખવું-શોચ છે । ૩ છો ત્યાગ ।

અને પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિકારોને વશ રાખવા) । ૭ ઉત્તમ તપ,
૮ ઉત્તમ ત્યાગ (દાન કરવું), ૯ ઉત્તમ આર્કિચન (પરિગ્રહનો
ત્યાગ કરવો), ૧૦ ઉત્તમ બ્રહ્મચર્ય (સ્ત્રી માત્રનો ત્યાગ
કરવો) .

છ આવશ્યકો ।

સમતા ધર બંદન કરે, નાના થુંતી બનાય ।
પ્રતિક્રમણ સ્વાધ્યાય જુત, કાયોત્સર્ગ લગાય ।

૧ સમતા (સર્વ જીવો ઉપર સમતાભાવ રાખવો), ૨ વંદના
(હાથ જોડી મસ્તક નમાવી નમસ્કાર કરવા), ૩ પચ પરમેષ્ટિની
સ્તુતિ કરવી, ૪ પ્રતિક્રમણ (લાગેલા કે કરેલા દોષોનો
પશ્ચાત્તાપ કરવો), ૫ સ્વાધ્યાય (શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવો),
૬ કાયોત્સર્ગ કરીને છૂટેકે ઉભા રહીને ધ્યાન કરવું ।

પાંચ આચાર અને ત્રણ ગુપ્તિ ।

દર્શન જ્ઞાન ચરિત્ર તપ, વૈરાગ્ય પંચાચાર ॥
ગોપે મન વચ્ચ કાયકો, ગિન છતીસગુણ માર ॥

૧ દર્શનાચાર, ૨ જ્ઞાનાચાર, ૩ ચારિત્રાચાર, ૪ તપાચાર,
૫ વૈર્યાચાર, ૬ પાંચ આચાર છે ।

૧ મનોગુપ્તિ (મનને વશ રાખવું), ૨ વચન ગુપ્તિ (વચ-
નને કબજે રાખવું), ૩ કાય ગુપ્તિ (શરીરને વશમાં કરવું)
૬ ત્રણ ગુપ્તિઓ છે ।

આ રીતે સર્વ મઠ્ઠો આ ધર્મના ૩૬ ગુણ થાય છે ।

उपाध्याय परमेष्ठीना २५ मूलगुण.

जे अगीयार अंग अने १४ पूर्वना अभ्यासी (भणनारं) होय तेने उपाध्याय कहेवामां आवे छे. ए पोते अभ्यास करे छे अने पासे रहेनारा बीना भव्य जीवोने पण भणावे छे एमना ११ अंग अने १४ पूर्व एम २५ मूलगुण होय छे ।

अगीआर अंगो ।

प्रथमहिं आचारांग गनि, दृजौ सूत्रकृतांग ।
ठाणअंग तीजौ सुभग, चौथौ समवायांग ॥
व्याख्यापण्णति पांचमौ, ज्ञातृकथा षट आन ।
पुनि उपासकाध्ययन, अन्तःकृतदश ठान ॥
अनुत्तरण उत्पाद दश, सूत्रविपाक पिछान ।
बहुरि प्रश्नव्याकरण जुत, ग्यारह अंग प्रमान ॥

१ आचारांग, २ सूत्रकृतांग, ३ स्थानांग, ४ समवायांग
५ व्याख्याप्रज्ञप्ति, ६ ज्ञातृकथांग, ७ उपासकाध्ययनांग, ८
अन्तःकृतदशांग, ९ अनुत्तरोत्पादकदशांग, १० प्रश्नव्याकर
णांग, ११ विपाकसूत्रांग ए अगीआर अंगो छे ।

चौद पूर्वो ।

उत्पादपूर्व अग्रायणी, तीजो धीरजवाद ।
आस्तिनास्तिपरवाद पुनि, पंचम ज्ञानप्रवाद ॥
छटौ कर्मप्रवाद है, सतप्रवाद पहिचान ।
अष्टम आत्मप्रवाद पुनि, नवमौ प्रत्याख्यान ॥
विद्यानुवाद पूरव दशम, पूर्वकल्याण महन्त ।
प्राणवाद किरियाबहुल, लोकविन्दु है अन्त ॥

૧ ઉત્પાદ પૂર્વ, ૨ અગ્રાથળી પૂર્વ, ૩ વીર્યાનુવાદ પૂર્વ, ૪ અસ્તિનાસ્તિપ્રવાદ પૂર્વ, ૫ જ્ઞાનપ્રવાદ પૂર્વ, ૬ કર્મપ્રવાદ પૂર્વ, ૭ સત્પ્રવાદ પૂર્વ, ૮ આત્મપ્રવાદ પૂર્વ, ૯ પ્રત્યાખ્યાન પૂર્વ, ૧૦ વિદ્યાનુવાદ પૂર્વ, ૧૧ કલ્યાણવાદ પૂર્વ, ૧૨ પ્રાણાનુવાદ પૂર્વ, ૧૩ ક્રિયાવિશાલ પૂર્વ, ૧૪ લોકવિંદુ પૂર્વ એમ ચંડદ પૂર્વો છે ।

સર્વ સાધુના ૨૮ મૂલગુણ ।

જેનામાં નીચે લખેલા ૨૮ મૂલગુણ હોય તેને સાધુ કહેવામાં આવે છે । સાધુઓ ‘ મુનિ, ’ ‘ તપસ્વી ’ વિગેરે નામથી ઓલખવામાં આવે છે । તેમની પાસે કંઈપણ પરિગ્રહ હોતો નથી અને જેઓ કોઈ આરંભ પળ કરતા નથી. તેઓ સદા જ્ઞાનધ્યાનમાં તહીન રહે છે ।

પાંચ મહાવ્રત ।

હિંસા અંત્રેન તપ્સકરી, અર્બ્રહ્મ પરિગ્રહ પાપ ।

મનવચ્ચતનતૈ ત્યાગવો, પંચ મહાવ્રત થાય ॥

૧ અહિંસા મહાવ્રત, ૨ સત્ય મહાવ્રત, ૩ અર્ચૈર્ય (ચોરી ન કરવી) મહાવ્રત, ૪ વ્રહ્મચર્ય મહાવ્રત, ૫ પરિગ્રહ ત્યાગ મહાવ્રત ।

પાંચ સમિતિઓ ।

દૈર્યા ભાષા ઇષળા, પુનિ ક્ષેપળ આદાન ।

પ્રતિષ્ઠાપનાજુત ક્રિયા, પાંચૌ સમિતિ વિધાન ॥

દિંસા, અસત્ય, ચોરી, મૈયુન, અને પરિગ્રહ એ પાંચ પાપોનો એકદેશ ત્યાગ કરવો એ અણુવ્રત અને સવૃળ ત્યાગ કરવો એ મહાવ્રત કહેવાય છે । ૨ જુદા. ૩. ચોરી. ૪ . મૈયુન અર્થાત્ કુશીલ.

૧ હૃદયસમિતિ (આલ્સ રહિત થઈને ચાર હાથ આંગળ જમીન જોઈને ચાલવું), ૨ માષા સમિતિ (હિતકારી પ્રામાણિક અને મીઠાં વચન બોલવાં), ૩ ણ્ણા સમિતિ (દિવસમાં એક વખત શુદ્ધ નિર્દોષ આહાર લેવો), ૪ આદાનનિષ્કેપણ સમિતિ (પોતાની પાસેનાં શાસ્ત્ર, પીઢી, કમંડલ વિગેરે चीजોને बरोबर लावधान થई जमीन बरोबर जोई मुकवां उपाडवां, ५ प्रतिष्ठापन सમिति (जीव जंतु रहित साफ जमीनमां मलमूत्रनो त्याग करवो),

बाकीना गुणो ।

સપરેસ રસના નાસિકા, નયન શ્રોત્રકા રોધ ।

ષટર્ઔવશિ મંજનં તજન, શયન ભૂમિકા શોધ ॥

વસ્ત્રત્યાગ કચલુંચ ઈરુ, લઘુભોજનં ઇક બાર ।

દાંતન સુગ્ધમેં ના કરેં, ઠાઢે લેહિં અહાર ॥

૧ સ્પર્શ, ૨ રસના, ૩ ગ્રાણ, ૪ ચક્ષુ, ૫ શ્રોત્ર, ૬ પાંચે ઇન્દ્રિયોને વશમાં રાખવી, ૬ સમતા, ૭ વંદના, ૮ સ્તુતિ, ૯ પ્રતિ-
ક્રમણ, ૧૦ સ્વાધ્યાય, ૧૧ કાયોત્સર્ગ, ૧૨ સ્નાનનો ત્યાગ
કરવો, ૧૩ સ્વચ્છ ભૂમિ ઉપર સુવું, ૧૪ વસ્ત્રોનો ત્યાગ કરવો,
૧૫ વાઠો હાથેથી ડાલવા, ૧૬ એકવાર, જોઈએ તે કરતાં ઓછું
ખાવું, ૧૭ દાંતન ન કરવું, ૧૮ ઉમા ઉમા આહાર લેવો । એમ
સર્વ મુનિઓમાં ૨૮ મૂલગુણ હોય છે. સર્વ સાધુઓ આ ગુણોનું
પાલન કરે છે ।

૧ સ્પર્શ, ૨ આલ્સ, ૩ કાન, ૪ હાથ આવશ્યક, ૫ શરીરને ન
બોવું તે, ૬ અને, ૭ થોડું ભોજન ।

સવાલો ।

૧ પરમેષ્ઠી કોને કહેવાય છે ? પરમેષ્ઠી પાંચજ હોય છે કે ઓછા વધારે ?

૨ વધા મઠી પાંચ પરમેષ્ઠિમાં કેટલા ગુણ હોય છે ? સાધુઓમાં મૂલગુણ કેટલા હોય તે કહો ।

૩ જે જીવો મોક્ષમાં છે તેમનામાં કેટલા અને કયા કયા ગુણો છે ?

૪ શ્રી મહાવીર સ્વામીનો જ્યારે જન્મ થયો ત્યારે તેમનામાં બીજા મનુષ્યોથી કયા કયા વધારે (અસાધારણ) ગુણો હતા ?

૫ અતિશય, પ્રાતિહાર્ય, આચાર્ય, ગુપ્તિ, ડનોદર, આર્કિચન્ય, પ્રતિક્રમણ, વજ્રવૃષભનારાચ સંહનન, સમચતુરલ સંસ્થાન, વ્યુત્સર્ગ, ઇષળા સમિતિ, સ્વાધ્યાય ઇ વધાનો અર્થ •બરોબર સમજાવો ।

૬ સમિતિ, મહાવ્રત, અંગ, આવશ્યક, અને અનંત ચતુષ્ઠયના વધા મેદો બતાવો ।

૭ સુવું, સ્વાવું પીવું, ન્હાવું ધોવું, કપડાં લતાં પહેરવાં—આ ચાર બાબતોના નિયમોમાં આપણામાં અને સાધુઓમાં શું તફાવત છે ?

૮ આવશ્યક, પંચાચાર, મહાવ્રત, સમિતિ, અને પ્રાતિહાર્ય ઇ કોને હોય છે ?

૯ આ પાઠમાં ગળાવેલા અરાઢ દોષો કોનામાં નથી હોતા ?

૧૦ શ્રી અરિહંત મગવાનના દેવકૃત અતિશયોનાં નામ કહો । આ અતિશયો કયારે પ્રકટ થાય છે—કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા અગાઉ કે પછી ?

૧૧ એક લેખ એવો લક્ષો જેમાં અરિહંત મગવાન અને આપણે સાધારણ મનુષ્યોમાં જે બાહ્ય વાતોમાં તફાવત રહેલો છે તેનું બરાબર નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું હોય.

૧૨ અરહંત મુનિ છે કે નહિ ? શું તમામ મુનિઓને કેવલજ્ઞાન થયા બાદ કેવલજ્ઞાનના અતિશયો પ્રકટ થાય છે કે એ અતિશયો માત્ર અહંત મગવાનનેજ પ્રકટ થાય છે ?

૧૩ જો કોઈ મુનિથી અપરાધ થઈ જાય છે તો તે શું કરે છે ?

૧૪ ઉપાધ્યાય કોને મળાવે છે ને શું મળાવે છે ?

૧૫ મગવાનની જે વાણી સ્વરે છે તે કઈ ભાષામાં હોય છે, એ વાણીને સર્વે સમજી શકે છે કે નહીં ?

૧૬ પંચ પરમેષ્ઠીમાં સર્વથી મોટું પદ કોનું અને સર્વથી નીચું કોનું ?

૧૭ આચાર્ય અને સાધુ, એ બે પદમાંથી કયું પદ પહેલું પ્રાપ્ત થાય છે ?

૧૮ સિદ્ધ અને અરિહંતમાં શું તફાવત છે ? એ બેમાંથી કોને આપણે પહેલા નમસ્કાર કરવા જોઈએ ?

૧૯ એક પરમેષ્ઠીના ગુણ બીજા પરમેષ્ઠીમાં રહી શકે કે નહિ ? અને મોક્ષમાં રહેનાર જીવો પરમેષ્ઠી કહેવાય કે નહીં ?

પાઠ ત્રીજો.

ચોવીસ તીર્થકરોના નામ (તેમનાં ચિહ્ન -લાંછનસહિત)

તીર્થકરનું નામ	ચિહ્ન	તીર્થકરનું નામ	ચિહ્ન
ઋષભનાથ	વૃષભ (બલ્લદ)	વિમલનાથ	મુઅર
અજિતનાથ	હાથી	અનંતનાથ	માહુડી
મેઘવનાથ	ઘોડો	ધર્મનાથ	વજ્રદંડ
અભિનંદનનાથ	વાંદગે	શાંતિનાથ	ફરણ
સુમતિનાથ	ચક્રો	કુન્દ્યનાથ	શકરો
પદ્મપ્રભનાથ	કમલ	અરનાથ	મચ્છ (માછલું)
નૃપાર્શ્વનાથ	સાથીઓ	મહિનાથ	કલશ
ચંદ્રપ્રભુ	ચંદ્રમા	મુનિસુવૃતનાથ	કાચબો
પુષ્પદન્ત	મગર	નમિનાથ	રાતું કમલ
શતિલનાથ	કલ્પવૃક્ષ	નેમિનાથ	ગંગા
શ્રેયાંસનાથ	મેંદો	પાર્શ્વનાથ	પર્પ
વાસુપૂજ્ય	મેંસ	મહાવીર	મિંદ

સવાલો ।

૧ દશમા, પંદરમા, વીસમા અને ચોવીસમાં તીર્થકરોનાં નામો તેમનાં લાંછન સહિત કહો ।

૨ આ ચિહ્નો કેટલામાં અને કયા તીર્થકરમાં છે - ઘોડો, મગર, મેંસ, મચ્છ, અને કાચબો ।

૩ જે તીર્થકરનાં ચિહ્ન જડ પદાર્થ છે તેમનાં નામ કહો ।

૪ એવા કયા કયા તીર્થકરો છે જેમનાં ચિહ્ન અસેની જીવોનાં નામ છે ?

૫ હથિયાર, વાર્જીત્ર, વાસણ અને વૃક્ષનાં ચિહ્નો કયા કયા

તીર્થકરોમાં છે તે બરોબર ચિહ્ન સહિત જૂદાં જૂદાં બતાવો ।

૬ એક છોકરાએ ચોવીસે તીર્થકરોનાં ચિહ્નનો જોયાં પછી એમ કહ્યું કે “ સર્વ તીર્થકરોના ચિહ્ન જૂદાં જૂદાં છે, કોઈપણ ચિહ્ન બીજાં કોઈ ચિહ્ન સાથે મળતું આવતું નથી ” આ છોકરાનું કહેવું સત્ય છે કે નહિ તે બતાવો ।

૭ શું બધી પ્રતિમાઓ ઉપર ચિહ્ન હોય છે ? જે પ્રતિમા ઉપર ચિહ્ન ન હોય તેને તમે કોની પ્રતિમા કહેશો ?

૮ જો પ્રતિમાઓ ઉપર ચિહ્નનો ન હોત તો આપણને શું મુશ્કેલી પડત ।

૯ જો અજિતનાથ મગવાનની પ્રતિમા ઉપરથી હાથીનું ચિહ્ન કાઢી નાખીને તેના ઉપર ગેંડાનું ચિહ્ન કરવામાં આવે તો તે પ્રતિમા કયા મગવાનની કહેવાશે !

૧૦ સાથીઆનો આકાર બનાવો ।

પાઠ ચોથો.

સાત વ્યસનો ।

જેનાં પ્રી આત્માનું સ્વરૂપ ઢંકાઈ જઈ, કલ્યાણ (આત્માનું) ન થવા દે તેને વ્યસન કહેવામાં આવે છે. કેટલોક વસ્તુ સ્વરાગ દેવને પણ “ વ્યસન ” કહેવામાં આવે છે. વ્યસનનું સેવન કરનાર વ્યસની કહેવાય છે. વ્યસની લોકો તરફ માણસો માન-ભરી દ્રષ્ટિથી જોતા નથી.

વ્યસન સાત છે-૧ જુગાર રમવો, ૨ માંસ ખાવું, ૩ દારુ

પીવો, ૪ શિકાર કરવો, ૫ વેશ્યા ગમન, ૬ ચોરી, અને ૭ પરસ્ત્રી સેવન કરવું.

૧ રૂપીઆ ૧ કોડી વિગેરેથી મૂઠ બાંધી-નવકી કરી રમવું, અને હાર જીતી નફા નજર રાખી, જૂદી જૂદી શરતો વકી કોઈ કામ કરવું તેને જુગાર કહેવાય છે. જુગાર રમનારાઓ “જુગારી” કહેવાય છે. એમનું દરેક સ્થળે અપમાન થાય છે, નાત-જાતના લોક નિંદા કરે છે અને રાજાઓ એમને શિક્ષા કરે છે.

૨ પ્રાણી હત્યા કરીને અથવા તો મરેલાં જનાવરોનાં શરીર-ના કોઈ ભાગનો આહાર નિમિત્તે ઉપયોગ કરવો તેને ‘માંસ ખાવું’ કહેવાય છે. માંસ ભક્ષકો હિંસક (હિંસા કરનારા) અને નિર્દય કહેવાય છે.

૩ દારુ, માંગ, ચરસ, ગાંજો, વિગેરે કેફી વીજોનું સેવન કરવું એને મદિરાપાન કહેવામાં આવે છે. એનું સેવન કરનાર લોકો દારુડીઆ અને નિશાબાજ કહેવાય છે. દારુડીઆ માણસોને ધર્મ કર્મ અને મલાં બુરાંનો જરાપણ વિચાર રહેતો નથી. એમનાં વિદ્યા જ્ઞાન વિગેરે નષ્ટ થઈ જાય છે અને વિચારશક્તિ પણ કમી થઈ જાય છે. ઘરના લોકોનો પણ તેમનાં ઉપર વિશ્વાસ નથી આવતો, તો વીજાઓનું પૂછવું જ શું ?

૪ જંગલનાં રીંછ, વાઘ, મુઝર, વિગેરે સ્વચ્છંદ રીતે ફરતાં પ્રાણીઓ તથા ઉડતાં નાનાં પક્ષીઓ કે કોઈ વીજા જીવોને બંદુક વિગેરે હથિયારોથી મારી નાંખવાં તેને શિકાર કરવો એમ કહેવાય છે. આ બૂઠું કામ કરનારાઓ મહાન્ પાપના માગી થાય છે.

શિકારીઓના હાથમાં બંદુક વિગેરે જોતાંની સાથે જંગલના જાનવરો ભયभीત થઈ જાય છે.

૫ વેશ્યા સાથે રમવાની ઇચ્છા કરવી, એને ઘેર જવું આવવું, અથવા તો એની સાથે સંબંધ રાખવો એ વેશ્યા ગમન, કહેવાય છે. વેશ્યાઓ વ્યભિચારી હોય છે અને તેથી તેમની સાથે સંબંધ રાખવાથી, વ્યભિચાર કરવાથી દુષ્ટ કર્મનો બંધ થાય છે એટલુંજ નહિ પણ તેથી વિવિધ પ્રકારના દુઃસાધ્ય રોગો પણ પેદા થાય છે. વઢી વેશ્યાગમન કરવાથી મા બહેન વિગેરેનું સેવન કરવાનું મહાન્ પાપ લાગે છે. વસંતતિલકા નામની વેશ્યા સાથે વિષય-સેવન કરવાથી એકજ ભવમાં ૧૮ સંબંધ થવાની કથા પ્રસિદ્ધ છે.

૬ કોઈની પડેલી, રાખેલી કે મૂલી જવાયલી चीज, અથવા ઘણીજ રાખવાની પરવાનગી આપી ન હોય તે ઊઠાવી કે રાખી લેવી અથવા ઊઠાવીને કોઈને આપી દેવી તેને ચોરી કહેવાય છે. જેની चीजની ચોરી થાય છે, તેના મનમાં ઘણો ખેદ થાય છે. અને એ ખેદનું કારણ ચોર બને છે. વઢી ચોરી કરતી વસ્તે ચોરના મનની વૃત્તિઓ પણ ઘણી સ્વરાવ હોય છે. આથી તેને ઘણા અશુભ કર્મોનો બંધ થાય છે. લોકો તરફથી પણ ચોરને ઘણી વસ્તુ શિક્ષા થાય છે અને સર્વ માણસો તેમના તરફ તિરસ્કારથી જુએ છે.

૭ પોતાની સ્ત્રી એટલે જેની સાથે ધર્માનુકૂલ વિવાહ થયો હોય તે સિવાય બીજી વધી સ્ત્રીઓ મા બહેન સમાન છે. આપણાથી મોટી ઉમરની સ્ત્રીઓ આપણી મા બરાબર છે અને આપણાથી નાની વયની સ્ત્રીઓ આપણી બહેન કે પુત્રી બરાબર છે.

એમની સાથે વિષય સેવન કરવું એ પોતાની મા ઢ્હેન પુત્રી સાથે મેથુન કરવા બરાવર છે.

સવાલો ।

૧ વ્યસન કોને કહેવાય છે અને તે કેટલાં છે ?

૨ શેત્રંજ, તાશ (પાનાં), ગંજીફો વિગેરેથી રમવું, રુ અફીળ વિગેરેનો સટ્ટો કરવો, હાટરી કાઢવી, જીંદગીનો વીમો ઉતરાવવો, ટુકડો બનીને કબડ્ડી, ક્રિકેટ કે ફુટબોલ રમવું એ “ જુગાર ” કહેવાય કે નહીં ?

૩ પરસ્ત્રી અને વેશ્યામાં શું તફાવત છે ? પરસ્ત્રીનો ત્યાગી વેશ્યાનો ત્યાગી સ્વરો કે નહીં ?

૪ મદિરાપાન એટલે શું? માંગ, ચરસ, અને ગાંજો એ ત્રણે વસ્તુઓનો મદિરામાં સમાવેશ થઈ શકે કે નહીં ?

૫ વસંતતિલકા વેશ્યાની કથા કહો. નેણે એકજ ભવમાં ૧૮ જાતના સંબંધ કેવી રીતે કર્યા ?-

૭ કયું વ્યસન સૌથી સ્વરાવ છે અને કયા કયા વ્યસનોમાં હિંમા કર્યાનો દોષ લાગે છે ?

૮ પરસ્ત્રી સેવન કરવાથી માં ઢ્હેન સેવન કરવાનું પાપ કેવી રીતે લાગે છે ?

પાઠ પાંચમો ।

આઠ મૂલગુણો ।

મુખ્ય ગુણોને ‘ મૂલગુણ ’ કહેવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી માણસમાં મૂલગુણો આવ્યા ન હોય ત્યાં સુધી તે સ્વસ્વરો શ્રાવક

કહી શકાતો નથી. શ્રાવક બનવાને માટે મૂલગુણોની ઘણી જરૂર છે, મૂલ એટલે જડ. જેમ મૂઠા વિના જાડ બરોબર સ્થિર રહી શકતું નથી, તેમ મૂલગુણ વિના માણસ શ્રાવક થઈ શકતો નથી.

શ્રાવકના આઠ મૂલગુણો છે:—ત્રણ મકારનો ત્યાગ કરવો એટલે કે મઘ (દારુ), માંસ અને મધનું સેવન ન કરવું અને પાંચ જાતના ઉદુમ્બર ફળોનો ત્યાગ કરવો.

૧ દારુ વિગેરે કેફી વસ્તુઓનું સેવન કરતાં બંધ પડવું અને ' મઘ ત્યાગ ' કહેવાય છે. અનેક પદાર્થોનું મિશ્રણ કરી તેમને સડાવીને દારુ બનાવવામાં આવે છે, આથી તેમાં ઘણીજ ટુકી મુદતમાં અસહ્ય જીવો ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી તેનું સેવન કરવામાં મૃત્યુ હિસા કર્યાનું પાપ લાગે છે. વઢી દારુ પીને માણસ પાગલ જેવો બની જાય છે, ધર્મ કર્મનો કંઈ વિચાર રહેતો નથી અને પોતા પરાધાનું પણ ખાન ભૂલી જવાય છે, કુતરાઓ પણ કેટલીક વખત દારુહાડીઓનાં મ્હોંમાં પિશાબ કરી જાય છે. અધિક શુ ? આથી દારુ, માંસ, ચરસ વિગેરે માદક પદાર્થનો ત્યાગ કરવો જન ઉચિત છે.

૨ માંસ ખાવું છોડી દેવું એ ' માંસ ત્યાગ ' કહેવાય છે. જે ઇન્દ્રિય આદિ જીવનો ઘાત કરવાથી માંસ થાય છે. માંસમાં અનેક જીવ પેદા થાય છે અને મરી જાય છે. માંસને અડકવાથી જ એ જીવો મરી જાય છે, આથી જે માણસો માંસ ખાય છે તેઓ અનંત જીવની હિસા કરે છે. વઢી માંસ મક્ષતથી અનેક પ્રકારના અસાધ્ય રોગો ઉત્પન્ન થાય છે અને સ્વભાવ પણ ક્રૂર અને કઠોર થઈ જાય છે. આ કારણને લઈને માંસનો ત્યાગ કરવો એ તદ્દન ઘટારત છે.

૩ મધ સ્વાવાનું છોડી દેવું એ 'મધુ ત્યાગ' છે. મધ એ મા-
સીઓનું વમન (ડલ્ટી) છે. એમાં દર વસ્તુ નાના નાના જીવો ઉત્પન્ન
થયાંજ કરે છે. ઘણા લોકો માસીના મધપૂડાને નીચોવીને મધ
કાઢે છે. આથી અંદરની માસીઓ તથા નાના નાના વચ્ચાંઓ મરી
જાય છે અને એમનાં શરીરનો બધો રસ મધમાં આવી જાય છે, જે
દેસીને પણ આપણને ઘૃણા ઉત્પન્ન થાય છે. આથી અપવિત્ર વસ્તુ
કોઈ રીતે સ્વાવાલાયક નથી તેથી તેનો ત્યાગ કરવો એ જ યોગ્ય છે.

૪-૮ વડ, પીપર, પાકર, અજીર અને ગુલર એ પાંચ ફળોનો
ત્યાગ કરવો એ પાંચ ઉદુમ્બરોનો ત્યાગ કરવો એમ કહેવાય છે.
આ ફળોમાં નાના નાના અનેક જીવો રહે છે. ઘણામાં તો એ જીવો
નરી આંખે દેખાય છે પણ કેટલાકમાં દેખાતા નથી. આ ફળો
સ્વાવાથી એમાં રહેલા સર્વ જીવો મરી જાય છે એથી એ સ્વાવાં છોડી
દેવાં એ યોગ્ય જ છે.

સવાલો ।

- ૧ મૂલગુણ કોને કહે છે અને કોનામાં હોય છે ?
- ૨ મૂલગુણ કેટલા છે તે નામ સહિત કહો.
- ૩ એક શ્રાવક સર્વથા જીવહિંસાનો ત્યાગ કરે તો તે અટ
મૂલગુણધારી કહેવાય કે નહિ ?
- ૪ મધ સેવન કરવામાં શુ શુ નુકશાન છે ? જે માણસે
માંસનો ત્યાગ કર્યો છે તે મધ (દારુ) અને મધનું સેવન કરે કે નહિ ?
- ૫ શું બધા ફળો સ્વાવામાં દોષ છે કે માત્ર વડ, પીપર વિગેરે
ફળોમાંજ ? જવાબ કારણ મહિત આપો.
- ૬ મૂલગુણધારી શ્રાવક વ્યસન સેવન કરે કે નહીં ?

પાઠ છટ્ટો.

અભક્ષ્ય વસ્તુઓ.

જે પદાર્થો खावाથી ત્રસજીવોનો ઘાત થાય અથવા ઘણા સ્થાવર જીવોની હિંસા થતી હોય, જેના સેવનથી પ્રમાદ વધતાં આપણું બૂરું થાય અને જે સત્પુરુષોને खावा યોગ્ય નથી તે સર્વ પદાર્થો અભક્ષ્ય છે અર્થાત્ આહાર નિમિત્તે ઉપયોગ કરવા લાયક નથી.

કમળના ડાંડાની માફક અંદરથી પોલા પદાર્થો, જેમાં ઘણા સૂક્ષ્મ જીવો રહી શકે છે તે તથા મૂલેઠી, બોર, દ્રોણપુષ્પ (એક જાતનાં જાડનું ફૂલ), ડુંબરો, દ્વિદલ્લ આદિ खावाથી ત્રસજીવોનો ઘાત થાય છે.

મૂઝા, ગાજર, આદુ, લમણ, શકરકંદ, બટાકા અરબી, (ગાગલી ઘુઈયાં) સુરણ, તડબૃચ, તુચ્છ ફલ (જે ફલમાં બીજાં ન પડ્યાં હોય), બિલકુલ અનંતકાય વનસ્પતિ વિગેરે પદાર્થો खावाથી અનંત સ્થાવર જીવોનો ઘાત થાય છે.

દારુ, અફીળ, ગાંજો, માંગ, ચરસ, તંબાકુ વિગેરે चीजો પ્રમાદ વધારનારી છે. खावा યોગ્ય હતાં જો કોઈ चीज લાભકારક ન હોય તો તેને खराब वस्तु કહેવાય છે જેમકે खाંसीના રોગ-વાઝાને બરફી હિતકારી નથી. જે વસ્તુઓને સારાં માણસો નવલી સમજે છે તે અનુપસેવ્ય (સેવન કરવાને અયોગ્ય) કહેવાય છે. દાખલા તરીકે લાલ, મૂત્ર વિગેરે પદાર્થોનું સેવન કરવું. ૫ ડરરાંત

૧ કાષા દૂધ નવા દહીંમાં, કાષા દૂધના ઝામેલ દહીંની છાશમાં અદદ, મગ, ચણા વિગેરે દ્વિદલ (જેના વે તુકડા થઈ શકે છે તે) અન્ન મેળવવાથી દ્વિદલ બને છે.

માલખ, સુકાં ઉદુમ્બર ફલો, ચામડાંમાં રાખેલ હીંગ, ઘો વિંગેરે પદાર્થો, ૮ પહોરથી વધારે વસ્તુનાં અથાળાં અને મુરબ્બો, કાંઝો, સર્વ પ્રકારનાં ફૂલ, અજાળ્યાં ફલો, જૂનાં મગ અડદ વિંગેરે દ્વિદલ અન્ન, વર્ષાઋતુમાં પાંદડાંવાળાં શાક (ભાજી) અને દહ્યા વિનાના અડદ મગ વિંગેરે દ્વિદલ અન્ન પણ અમ્લ છે. દહિ, છાશ તથા વગર ફાડેલી, વગર દેસેલી પાપડી, ચોઠો, વિંગેરેની શીંગ વિંગેરે અમ્લ વસ્તુઓ છે.

સવાલો.

૧ અમ્લ્ય કોને કહેવાય છે ? શું વધાં શાક પાન અમ્લ્ય છે ? જો કોઈ માણસ સર્વ શાકભાજીનો ત્યાગ કરે પણ બીજી સર્વ ચીજો સ્વાદ્ય તો તે અમ્લ્ય ત્યાગી કહેવાય કે નહીં ?

૨ 'અનિષ્ટ' અને 'અનુસેવ્ય' એ બન્નેથી શું સમજો છો ? જવાબ દાખલા સહિત આપો.

૩ દ્વિદલ એટલે શું? શુ વધી જાતનાં અનાજ દ્વિદલ છે ? ચાર દ્વિદલ અનાજનું નામ આપો.

૪ આમાં કયી ચીજો અમ્લ્ય છે.-વેંગળ, દહિવડાં, પેંડા, કોચીચ, કેરી, માલખ, કાકડી, કમલગટ્ટા, બટાકા, રતાલ, પાલકની ભાજી, ઘો, ગાજર, લીંવુતુ અથાળું, બદામ, ચારોલીનું રાઈતું.

૫ થોડાંક એવા અન્ય પદાર્થોનું નામ આપો જેમાં ત્રસ જીવોની હિસા થતી હોય.

૬ અમ્લ્ય કેટલાં છે? લોકમા જે બાવીસ અમ્લ્ય પ્રસિદ્ધ છે તે વિષયમાં તમે શુ જાણો છો ?

૭ અમ્લ્ય ત્યાગી મૂલગુણ ધારી છે કે નહિ ?

પાઠ સાતમો.

વ્રત.

સારાં કામો કરવાનો નિયમ કરવો અને વૃગાં કામ છોડી દેવાં એને વ્રત કહેવાય છે.

એવ્રતના ૧૨ પ્રકાર છે:—૫ અણુવ્રત, ૩ ગુણવ્રત, ૪ શિક્ષાવ્રત, એને ઉત્તરગુણ પણ કહેવામાં આવે છે. આ બારે વ્રત પાઠનાર શ્રાવક કહેવાય છે.

અણુવ્રત.

હિંસા અસત્ય ચોરી બિગેરે પાપોનો સ્થૂઠ રીતથી એકદેશે (સંપૂર્ણ નહિ) ત્યાગ કરવો એને અણુવ્રત કહેવાય છે.

અણુવ્રતના પાંચ પ્રકાર છે:—૧ અહિંસાણુવ્રત, ૨ સત્યાણુવ્રત, ૩ અચૌર્યાણુવ્રત, ૪ વ્રહ્મચર્યાણુવ્રત, અને ૫ પરિગ્રહ પરિમાણાણુવ્રત.

૧ પ્રમાદથી સંકલ્પપૂર્વક (દરાદો કરી) ત્રસ જીવોનો ઘાત ન કરવો તેને અહિંસા અણુવ્રત કહેવામાં આવે છે. અહિંસાણુવ્રતી માણસ 'હુ આ જીવને મારું' એવા સંકલ્પથી કદાપિ કોઈ પણ જીવનો હિંસા કરતો નથી તેમ કદિ કોઈ જીવને મારવાનો વિચાર કરતો નથી તેમજ વચનથી કોઈને કહેતો નથી કે તમે આને મારો ઘરબાર બનાવવા, સેતી વ્યાપાર કરવા તથા શત્રુથી પોતાનો બચાવ કરવામાં જે હિંસા થાય છે તેનાથી ગૃહસ્થ ત્યાગી થઈ શકતો નથી.

૨ શ્રાવક સ્વલ રીતથી પાપોનો ત્યાગ કરે છે એથી એના વ્રત અણુવ્રત કહેવાય છે સાધુઓ સંપૂર્ણ રીતે પાપનો ત્યાગ કરે છે તેથી તપના વ્રત મહાવ્રત કહેવાય છે.

૨ હડહડતું જૂટું ન તો બોલવું કે બોલાવવું, અને એવું સાચું ન બોલવું જેનાથી કોઈ જીવ કે ધર્મનો ઘાત થાય. ભાવાર્થ— પ્રમાદથી બીજા જીવોને પીડાકારક વચન ન બોલવાં તે સત્ય અણુવ્રત છે.

૩ લોભ વિગેરે પ્રમાદને વશ થઈને આપેલી નહીં એવી કોઈની વસ્તુને ગ્રહણ ન કરવી તેને અર્ચોર્ય અણુવ્રત કહેવામાં આવે છે. આ વ્રત ધારણ કરનાર માણસ બીજાની चीज પોતે લઈ લેતો નથી તેમ પોતે લઈ બીજાને આપતો નથી.

૪ પરસ્ત્રી સેવનનો ત્યાગ કરવો એ વ્રત્તચર્ય અણુવ્રત છે. બ્રહ્મચર્ય અણુવ્રત ધારી મનુષ્ય પોતાની ધર્મપત્ની સિવાય અન્ય સર્વ સ્ત્રીઓને માં બહેન સમાન ગણે છે. એ કદિ કોઈ સ્ત્રી તરફ સ્વરાગ નજરથી જોતો નથી.

૫ પોતાની ઇચ્છા મુજબ ઘન, ધાન્ય, દ્રાવ્ય, ઘોડા, નોકર ચાકર, કપડાંલત્તાં, વાસણો વિગેરેના પરિગ્રહની હદ બાંધી તેને પરિગ્રહ પરિમાણ અણુવ્રત કહેવામાં આવે છે.

ગુણવ્રત.

જે વ્રત અણુવ્રતોનો ઉપકાર કરે છે તેને ગુણવ્રત કહેવામાં આવે છે. એના ૩ પ્રકાર છે:—૧ દિગ્વ્રત, ૨ દેશવ્રત, ૩ અનર્થ-દહ વ્રત.

૧ લોભ, આરંભ વિગેરેનો ત્યાગ કરવાનો ઇચ્છાથી પૂર્વ પશ્ચિમ વિગેરે ચારે દિશાઓમાં પ્રસિદ્ધ નદીઓ, ગામો, શહેરો, પર્વતો વિગેરેની હદ બાંધી જન્મ પથનં એ હદની બહાર ન જવાનો નિયમ કરવો એને દિગ્વ્રત કહેવાય છે. ઢાંચલા તરીકે ઉત્તરમાં

हिमालय, दक्षिणमां कन्याकुमारी, पूर्वमां ब्रह्मदेश अने पश्चिममां सिंधु नदी एम चारे दिशाओमां जवा आववाने जन्म पर्यंत हृद बांधेल मनुष्य ए हृदनी बहार कदापि (मरण पर्यंत) जशे नहिं. आवां माणसो दिग्व्रती कहेवाय छे.

२ घड़ी, कलाक, दिवस, महीनो विगेरे नक्की करेला समय सुधी जन्म पर्यंत कीधेलां दिग्व्रतमां जरा वधारे संकोच करी कोई गाम, शहेर, घर के शेरी सुधी आववा जवानुं राखवु अने तेनी बहार न जवुं ए देशव्रत छे. जेम कोई माणसे ऊपर जणावेली हृद नक्की करी दिग्व्रत धारण करेलुं छे. हवे ते जो 'हुं भादरवा महिनामां जयपुर शहेरनी बहार नहिं जाऊं अथवा आज हुं आ मकाननी बहार जईश नही' एदो नियम करी ले तो ए माणसनां व्रतने देशव्रत* समजी लेवुं. •

३ कई पण प्रयोजन विना जे कामोमां पापनो आरंभ थाव ते कामोने छोड़ी देवां एने अनर्थदण्डव्रत कहे छे. आ व्रतवाळो माणस कोई दिवस कोईने वनस्पति कापवा के जमीन खोदवा विगेरे पाप कार्योंनो उपदेश करतो नथी नेम झेर हथियार विगेरे

१ कंटलेक स्थले देशव्रतने शिक्षावृत्तोमा अने भोगोपभोग परिमाण व्रतो दिग्व्रतमां लेवामा आवेलां छे.

* दिग्व्रत अने देशव्रत ए बन्ने ऊपरथी जिनोमां बहार जवा आववानु के सांसारिक ज्ञान प्राप्त करवु ए इलकुं मनायलु छे एम गणवानुं नथी. आ व्रतनी मतलब एज छे के आपणे आरणी इच्छाओ ओछी राखवी, अने जेनाथी आपणु आत्मकल्याण ओलु थाय छे तेवा सर्व आरंभ अने लोभथी जेम बने तेम दूर रहेवुं पोतानुं जवा आववानुं क्षेत्र गमे तेउलु विशाल होय पण तेनी हृद तो अमुक राखवीन जोईए.

હિસાના ઉપકરણો કોઈ માંગે તો પણ આપતો નથી. વઢી આ વ્રતધારી મનુષ્યો કષાય ઉત્પન્ન કરનારી કથા સાંભળતા નથી, જરૂર જોગું પાળી વાપરે છે અને તેઓ કોઈનું બુરું વિચારતા કે કોઈ चीजने आग लगाडता नथी. માંસ खानार कूतरा, विलाडी विगेरे प्राणीओने पण तेओ पाळता नथी.

શિક્ષાવ્રત.

જેનાથી મુનિવ્રત પાઠવાની શિક્ષા મળે તેને શિક્ષાવ્રત કહે છે; તેના ચાર પ્રકાર છે:—૧ સામાયિક, ૨ પૌષ્ઠોપવાસ, ૩ મોગોપભોગ પરિમાણ, ૪ અતિથિસંવિભાગ.

૧ મન, વચન, કાયા અને કૃત કારિત તથા અનુમોદનાથી નવકો કરેલા સમય સુધી પાંચે પાપોનો ત્યાગ કરવો અને સર્વ પરથી રાગદ્વેષ છોડી પોતાનાં શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં લીન થવું તેને સામાયિક કહે છે. સામાયિક કરનાર માણસે પ્રાતઃકાલ કે સાયંકાલને સમયે કોઈ ઉપદ્રવ રહિત ઘર, ધર્મશાળા, મંદિર કે કોઈ યોગ્ય સ્થાનમાં આસન વિગેરે ઠીક કરી સામાયિક કરવું જોઈએ. સામાયિક કરતી વખતે ‘ આ સંસાર જેમાં આપણે ભ્રમણ કરીએ છીએ તે દુઃખમય, અનિત્ય, અશુભ, અશરણ રૂપ તથા પર રૂપ છે અને મોક્ષ તેનાથી તદ્દન વિપરીત સ્વભાવવાળું છે ’ એવા વિચારો માણસે કરવા જોઈએ.

૨ દરેક આઠમ કે ચૌદશને દિવસે સર્વ પ્રકારનો આરંભ છોડવો અને વિષય કષાય તથા આહારપાણીનો ૧૬ પહોર સુધી ત્યાગ કરવો એને પૌષ્ઠોપવાસ કહે છે. પૌષ્ઠનો અર્થ એકાશન કે એક-વાર સ્નાનું એવો થાય છે. એકાશનની સાથે ઉપવાસ કરવો તેને

પૌષ્ઠોપવાસ કહેવામાં આવે છે. દાસલા તરીકે કોઈ માણસને અષ્ટમીનો પૌષ્ઠોપવાસ કરવો હોય તો તેણે સાતમ ને નોમ એકાસણું તથા આઠમને દિવસે ઉપવાસ કરવો જોઈએ. વઢી આ વ્રત કરનાર માણસે શ્રંગાર, આરંભ, ગંધ, તેલ, અત્તર, ફૂલ, સ્નાન, અંજળ, તપસ્વીર વિગેરે चीजोनो પરિત્યાગ કરવો જોઈએ. આ ઉત્કૃષ્ટ (ઉત્તમ) પૌષ્ઠોપવાસનો રીત છે. વ્રતવાળો માણસ આઠમ કે ચૌદશને દિવસે ઓછામાં ઓછું એક વાર સ્નાન પછી વર્મધ્યાન કરી શકે છે.

૩ ભોજન, વસ્ત્ર, આભૂષણ, વિગેરે ભોગોપભોગ વસ્તુઓનો જન્મપર્યંત કે અમુક વયની હદ સુધી ત્યાગ કરવો એ ભોગોપભોગપરિમાણ વ્રત છે, જે પદાર્થ અમૃત અથવા ગ્રહણ કરવાને અયોગ્ય હોય તેનો તો જન્મપર્યંત સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ. જે પદાર્થો સ્વાદા કે ગ્રહણ કરવા લાયક હોય તેમનો પણ ઘડી, કલાક, દિવસ, મહિનો, વર્ષ વિગેરે કાલની હદ બાંધી ત્યાગ કરવો જોઈએ.

૪ ભક્તિ સહિત કંઈ પણ ફલની ઇચ્છા રાહ્યા વિના ધર્મ નિમિત્તે મુનિઓ વિગેરે શ્રેષ્ઠ પુરુષોને દાન આપવું એ અતિથિસંવિભાગ વ્રત છે. દાનના ચાર પ્રકાર છે:—૧ આહારદાન, ૨ જ્ઞાનદાન, ૩ ઔષધિદાન ૪ અભયદાન.

૧ જે વસ્તુનું એકજ વખત સેવન થઈ શકે છે તેને ભોગ, અને જેનું વારંવાર સેવન થઈ શકે છે તેને ઉપભોગની વસ્તુ કહેવામાં આવે છે. ભોજન એ ભોગ્ય વસ્તુ છે. ડ્યારે વજ્ર, લાટલો, સ્ત્રી ઉપભોગની વસ્તુઓ છે. કેટલેક મ્યઠે ભોગને ઉપભોગ, અને ઉપભોગને પરિભોગ એમ પણ કહેવામાં આવેલ છે.

૧ સાધુઓ, ત્યાગી પુરુષો, વ્રતવાળાં માણસો, શ્રાવકો તથા મૂલ્કી અનાથ વિધવાઓને ભોજન આપવું એ આહારદાન છે. *

૨ પુસ્તકો (મફત) વહેંચવા, પાઠશાળાઓ ઉઘાડવી, ભાષણો આપી ધર્મ અને કર્તવ્યનું ભાન કરાવવું એ જ્ઞાનદાન કહેવાય છે.

૩ રોગી માણસોને ઓસડ આપવું, તેમની સેવા કરવી વિગેરે ઔષધિ દાનમાં ગણાય છે.

૪ જીવોની રક્ષા કરવી, સાધુઓ, ત્યાગી પુરુષો તથા બ્રહ્મ-ચારી લોકોને માટે રહેવાં યોગ્ય મકાનો બનાવવાં, અંધારી રાતે સડકો ઉપર દીવા સળગાવવા, કે ચોકી પહેરો રાખવો, ધર્માત્મા પુરુષોને દુઃખ અને સંકટમાંથી મુક્ત કરવા એ અભયદાન છે.

સવાલો.

૧ વ્રત કોને કહે છે ? વ્રતોના કેટલા ભેદ છે ?

૨ અણુવ્રત, મહાવ્રત, ભોગ, ઉપભોગ, યમ, નિયમ, દિગવ્રત, દેશવ્રત, અને પૌષધ, ઉપવાસ, પૌષધોપવાસમાં શું તફાવત છે ? દાસલ આપી બરોબર સમજાવો.

૩ નીચેના પ્રશ્નોનો જવાબ આપો:—

(ક) પૌષધોપવાસને દિવસે શું શું કરવું જોઈએ ?

(સ્) અગ્નીઆરમી પ્રતિમાધારીનું વ્રત અણુવ્રત છે કે મહાવ્રત?

(ગ) સામાયિક કયે સ્થળે અને કયે વસ્ત્રે કરવું જોઈએ અને તે કરતાં કયા વિચારો મનમાં લાવવા જોઈએ ?

* જીવન પર્યંત કરેલા ત્યાગને યમ, ને અમુક કાઠની હદ રાહી કીધેલા ત્યાગને નિયમ કહેવામાં આવે છે.

(घ) अनथ दण्डवत घारी माणस जीव हिंसां अने युद्धनां वर्णनवाटु पुस्तक सांभळी अथवा भणी शके के नहीं ?

(ङ) पंचाणुव्रत पाळनार माणस कयी प्रतिमानुं पालन करेछे ?

(च) अहिंसाणुव्रत घारी मनुष्य युद्ध क्षेत्रमां जई लडी शके के नहीं ? ते कुवा, मंदिर, तळाव विगेरे बनावरावी के खेतर विगेरे खेडी शके के ?

(छ) छापेलां पुस्तकोनी लाणी करवी, अंग्रेजी भाषना प्रचार के शिल्पबिद्या खातर पैसा आपवा ए ज्ञानदान कहेवाय के नहि ?

(ज) गुणव्रत तथा शिक्षाव्रत विना अणुव्रती थवाय के नहीं ? शुं शिक्षाव्रती अणुव्रती कही सकाय के ?

(झ) एशीआ, युरोप, आफ्रिका, अमेरिका, आस्ट्रेलीआ ए पांच खंडनी बहार न जवानो नियम लेनार माणस दिग्व्रती कहेवाय के नहीं ?

(ञ) विद्यार्थीओने मफत भणावनार शिक्षक कयां व्रतनुं पालन करे छे ?

(ट) मिथ्यात्वनो नाश अने ज्ञाननो प्रकाश करवा श्री अकलंक देवे पोतानी ऊपर महान् संकट आवी पडतां असत्य बोली पोताना प्राणनी रक्षा करी हती. आमां तेमने असत्यनो दोष लाग्यो के नहि ?

(ठ) रस्ता ऊपर पडेलो पैसो कोई उठावीने मिखारीने आपे तो ते सारुं के नठारुं कहेवाय ?

(ड) आपणे सर्व जाणीए छीए के खुनी माणसोने फांसीनी शिक्षा थाय छे. कोई उपायथी खुनीनो प्राण बचतो न होय तो

જૂઠી સાક્ષી આપી તેનો જાન બચાવવો એ સારું કે નઠારું કહેવાય?

(૬) કડવા શબ્દોથી ધણીના મનને સંતાપ પમાડનાર સ્ત્રી કયું પાપ કરે છે ?

(૭) એક જુગારી પોતાની પાસેના બધા રૂપીયા હારી ગયો અને ઘેર આવી પોતાની સ્ત્રી પાસે થોડાક રૂપીયા માંગ્યા. જોકે સ્ત્રી પાસે રૂપીયા હતા પણ પોતાના પૈસાનો દુર્વ્યય થશે એમ જાણી પોતાની પાસે ફુટી બદામ પણ ન હોવાનું કહ્યું. આ સ્ત્રી જૂઠી બોલી કે સત્ય તે બરોબર સમજાવો.

(૪) અતિથિસંવિભાગ વ્રત, અનર્થદળ્લવ્રત, અને પરિગ્રહ પરિમાણાણુવ્રત એ ત્રણેનો અર્થ દાખલા આપી બરોબર કહો. •

પાઠ આઠમો.

અગ્યાંર પ્રતિમાઓ.

શ્રાવકોના ૧૧ દરજ્જાઓ હોય છે અને તેને અગિઆર પ્રતિમા કહેવામાં આવે છે. શ્રાવક એકથી ત્રીજી, બીજેથી ત્રીજી, ત્રીજેથી ચોથી, એમ ઊંચે ઊંચે આગલ વધતાં ૧૧મી પ્રતિમા સુધી જઈ શકે છે. જો તે એથી પણ આગલ વધી શકે તો સાધુ અથવા મુનિ કહેવાય છે. ઊંચી ઊંચી પ્રતિમાઓમાં પહેલી (નીચેની) પ્રતિમાઓની ક્રિયા જરૂરની છે.

૧ દર્શન પ્રતિમા—સમ્યક્દર્શન સાથે અતિચાર રહિત આઠ મૂલ્ય ગુણો ધારણ કરવા અને સાત વ્યસનોને અતિચાર સહિત તત્તી દેવાં એ દર્શન પ્રતિમા છે. આ પ્રતિમાવાળો દાર્શનિક શ્રાવક કહેવાય છે. એ હંમેશાં દૃઢ ચિત્તવાળો અને સંસારથી ઉદાસીન

થઈને રહે છે અને પોતાનાં શુભ કામોનાં ફ઼લની ઇચ્છા પણ કરતો નથી.

૨ વ્રત પ્રતિમા—પાંચ અણુવ્રત, ત્રણ ગુણવ્રત, ચાર શિક્ષાવ્રત, એ ૧૧ વ્રતો પાઠવાં એ વ્રત પ્રતિમા કહેવાય છે. આ પ્રતિમાધારી વ્રતી શ્રાવક કહેવાય છે.

૧ સામાયિક પ્રતિમા—હંમેશાં સવાર બપોર અને સાંજે વે ઘડી અતિચાર રહિત વિધિપૂર્વક સામાયિક કરવું તે સામાયિક પ્રતિમા છે.

૪ પૌષ્ઠ પ્રતિમા—દર આઠમ અને ચૌદશને દિવસે ૧૬ પહોરનો અતિચાર રહિત ઉપવાસ કરવો (પૌષ્ઠોપવાસ), અને ઘર, વ્યાપાર, ભોગ ઉપભોગની તમામ સામગ્રીનો ત્યાગ કરી એકાંતમાં વેસી ધર્મધ્યાનમાં લીન થવું એ પૌષ્ઠ પ્રતિમા છે. મધ્યમ ૧૨ અને જઘન્ય (ઓઢામાં ઓઢો) ૮ પહોરનો પૌષ્ઠ થાય છે.

૧ સામાયિક કરવાની વિધિ નીચે મુજબ છે—પહેલાં પૂર્વ દિશા તરફ મ્હોં રાખી ઉભા થઈને ત્રણ વાર નવકાર મંત્ર મળી દંડવત કરવા પછી એજ બાજુ ઉભા રહીને ત્રણ વચ્ચત નવકાર મંત્ર બોલી ત્રણ આવર્ત અને એક નમસ્કાર કરવો, પછી દક્ષિણ, પશ્ચિમ અને પૂર્વ તરફ (ક્રમ પૂર્વક) પીઝા ત્રણ ત્રણ આવર્ત અને એક એક નમસ્કાર કરવા. એ પછી પૂર્વ દિશા તરફ મુક્ત રાખી ઉભા રહીને અથવા વેસીને મન, વચન, કાયા શુદ્ધ કરી પાંચે પાપનો ત્યાગ કરી સામાયિક પાઠ મળવો; ત્યાર બાદ કોઈ મંત્રોનો જાપ કરવો અથવા મગધાનની શાત મુદ્રાનુ, આત્માનાં શુદ્ધ સ્વરૂપ અથવા પોતાના કર્મનાં ઉદય રસની જાતિનું ચિત્તવન કરવું. છેવટે ઉભા થઈ ૧ વચ્ચત નવકાર મંત્ર મળી દંડવત કરવા. સામાયિકનો ઉત્કૃષ્ટ સમય ૬ ઘડી, મધ્યમ ચાર ઘડી અને ઓઢામાં ઓઢો ૨ ઘડી છે. ૨૪ મિનિટની એક ઘડી થાય છે.

૫ સચિત્તત્યાગ પ્રતિમા—લીલી વનસ્પતિ ઇટલે કાંચાં ફળ, ફૂલ, બીજ, પાંદડાં વિગેરે ન સ્વાવાં એ સચિત્તત્યાગ પ્રતિમા કહેવાય છે. જે चीजમાં जीव होय तेने सचिત कहेवामां आवे છે, તેથી જે पदार्थोंમાં जीव होय ते न स्वावां ए सचि त त्याग प्रतिमा છે.

૬ રાત્રિભોજનત્યાગ પ્રતિમા—કરેલ કરાવેલ તથા અનુમોદનથી અને મન વચન કાયાથી રાત્રિએ સર્વ જાતના આહારનો ત્યાગ કરવો, ઇટલે કે સૂર્ય અસ્ત થયાં પહેલાં બે ઘડી અગાઉથી સૂર્યોદયને બે ઘડી થતાં સુધી આહારપાણીનો તહન ત્યાગ કરવો એ રાત્રિ ભોજન ત્યાગ પ્રતિમા કહેવાય છે.

કેટલેક સ્થળોએ આ પ્રતિમાનું નામ ‘ દિવા મૈથુન ત્યાગ પ્રતિમા ’ આપવામાં આવેલું છે. દિવા મૈથુન ત્યાગ ઇટલે દિવસે સ્ત્રી સંભોગનો ત્યાગ કરવો.

૭ મન વચન કાયાથી સ્ત્રી માત્રનો ત્યાગ કરવો એ બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમા છે.

૮ આરંભત્યાગ પ્રતિમા—મન વચન કાયાથી અને કરેલ કરાવેલ અનુમોદનથી ગૃહકાર્ય સંબન્ધી સર્વ કાર્યોનો ત્યાગ કરવો અને ‘આરંભ ત્યાગ પ્રતિમા’ કહે છે. આ પ્રતિમાવાળો માણસ સ્નાન, દાન, પૂજા વિગેરે કરી શકે છે.

૯ પરિગ્રહત્યાગ પ્રતિમા—ધન ધાન્યાદિ પરિગ્રહોને પાપના કારણરૂપ જાણી આનંદથી એનો ત્યાગ કરવો એ પરિગ્રહત્યાગ પ્રતિમા કહેવાય છે.

૧૦ અનુમતિત્યાગ પ્રતિમા—ગૃહસ્થાશ્રમનાં કોઈ પણ કાર્યનો અનુમોદના નહીં કરવો તેને અનુમતિત્યાગ પ્રતિમા કહે

छे. आ प्रतिमावालो माणस उदासीन थईने घर, चैत्यालय के मठ विंगेरेमां वेसे छे, घरनो के बीजो कोई श्रावक भोजन लेवा बोलावे तो तेने त्यां भोजन लई पाछो आवे छे. कोई पण प्रसंगे 'मारे माटे आ चीज तैयार करो' एम तेनाथी बोलातुं नथी.

११ उद्दिष्टत्याग प्रतिमा-घर छोडी वन के मठ विंगेरेमां तपश्चर्या करवी, खंड वस्त्र धारण करवां, याचना कर्वा विना भिक्षावृत्तिथी योग्य उचित आहार लेवो ए उद्दिष्ट त्याग प्रतिमाछे. आ प्रतिमाधारीओमां क्षुल्लक अने ऐलक एवा बे भेद छे. क्षुल्लक पोतानां शरीर ऊपर नानी चादर राखे छे; ऐलक तो एक लंगोटी मात्र राखे छे.

सवालौ.

१ प्रतिमा कोने कहे छे अने तेना केटला भेद छे ते नाम सहित बतावो. भगवाननी मूर्तिने पण 'प्रतिमा' कहेवाय छे तो एने आ प्रतिमा साथे कई संबंध छे के नहि ते बरोबर समजावो.

२ प्रतिमाओनुं पालन कोण करे छे ? कोई प्रतिमानुं पालन करवा सारु तेनाथी पहेलानी प्रतिमाओनुं यथार्थ पालन करवुं ए जरूरनुं छे के ?

३ आज सुधी कोई पण प्रतिमानुं पालन न कर्युं होय एवा माणसे पहेली प्रतिमा धारण करवाथी शुं उन्नति साध्य करी ते बतावो.

४ ब्रह्मचारी, पौषधोपवास करनार, समस्त गृह कार्यनो त्याग करी धर्मध्यानमां तल्लीन माणस, स्त्री मात्रनो त्यागी, लंगोट सिवाय कई पण बीजो परिग्रह राखनार-आ बधा कयी

कयी प्रतिमावाळा छे ते बरोबर कहो.

५ गृहस्थ, स्त्री, पुरुष, पशु पक्षी ए पांचे वधारेमां वधारे कयी प्रतिमानुं पालन करी शके ?

६ सोदागर, कोट पाटलून पहेरनार, रेल्वेनो मुसाफर, लंडननो रहेवाशी, युद्ध क्षेत्रनो लडवैयो, वकील, विद्यागुरु, वैद्य, जोशी, वर्तमानपत्रनो अधिपति, राजा अने न्यायाधिश—ए बधाथी कयी कयी प्रतिमानुं पालन थई शके छे ?

७ नीचेना प्रश्नो जवाब आपो:—

(क) सातमी प्रतिमावाळो माणस स्त्रीओ वच्चे उमो रहीने व्याख्यान आपी शके के नहि ?

(ख) दशमी प्रतिमाधारीने कोई भोजनार्थ पोताना घेर बोलावे तो ते त्यां जई शके के नहीं ?

(ग) अगीआरमी प्रतिमाधारी पाठशाळा उघाडी शके अथवा ने माटे रुगीआ आपवानी अनुमोदना करी शके के नहीं ? एनाथो ट्रेड्स के घोडागाड़ीमां वेसी शकाय के नहीं ?

(घ) आठमी प्रतिमावाळो मंदिर बनाववानी सलाह आपी शके के नहि ? तेनाथी भगवाननुं पूजन करी शकाय के नहीं ?

(ङ) उद्दिष्टत्याग प्रतिमाधारी कोईनी आगळ धर्म पुस्तक मांगी शके के नहीं ? तेनाथी कोई पुस्तक लखी शकाय के नहीं ? व्याधिग्रस्त थतां कोईनी तेनाथी सारवार कराय के नहीं ?

(च) बीजी प्रतिमावाळाने त्रणे वखत सामायिक करनुं जरूरनुं छे के नहीं ?

(छ) मरकीना वखतमां पहेली प्रतिमावाळो माणस प्लेगवाळुं

મકાન છોડી શકે કે નહિં ? તેનાથી કોઈ સંબંધોના મૃત્યુ પ્રસંગે રુદન થાય કે નહીં ?

(જ) જ્યાં કોઈ જૈન કે જૈન મંદિર ન હોય ત્યાં પ્રતિમાધારી રહે કે નહિં ?

(ઝ) સામાયિક કયી પ્રતિમાધારીને કરવું જરૂરનું છે ? સામાયિકની વિધિ બરોબર કહો.

(ઞ) સચિત્ત કોને કહેવાય છે ? કાચાં ફલ ફૂલ સચિત્ત છે કે નહિં ?

(ટ) બીજી પ્રતિમાવાળો 'રાત્રિ ભોજન ત્યાગ પ્રતિમા' કરે કે નહીં ? જો નહીં તો છટ્ટો પ્રતિમા રાત્રિભોજન ત્યાગ કેમ રાખી છે ?

(ઠ) સાતમી પ્રતિમાવાળા માણસથી કયાં કયાં કામો થઈ શકે અને કયાં ન થઈ શકે ?

(ડ) અગીઆરમી પ્રતિમાવાળો શ્રાવક કહેવાય કે મુનિ ? એની પાસે કયી કયી વસ્તુઓ હોય છે ?

પાઠ નવમો.

તત્ત્વ અને પદાર્થ.

તત્ત્વ સાત છે:—૧ જીવ, ૨ અજીવ, ૩ આશ્રવ, ૪ બંધ, ૫ સંવર, ૬ નિર્જરા, ૭ મોક્ષ.

જીવ—જે જીવે છે એટલે જેનામાં ચેતના અર્થાત્ પ્રાણ છે તેને જીવ કહે છે. પાંચ ઇન્દ્રિયો, ત્રણ બળ (મનોબળ, વચનબળ, શરીરબળ) આયુ અને શ્વાસોશ્વાસ એ દશ દ્રવ્યપ્રાણ, તથા જ્ઞાન

દર્શન એ ભાવ પ્રાણ છે. જેનામાં એ હોય તે જીવ કહેવાય છે. જેમ-મનુષ્ય, દેવ, પશુ, પક્ષી વિગેરે.

અજીવ-જેનામાં ચેતના ગુણ અર્થાત્ પ્રાણ ન હોય તેને અજીવ કહે છે. જેમ લાકડી, પથ્થર વિગેરે.

આશ્રવ-બંધનાં કારણને આશ્રવ કહેવામાં આવે છે. એના વે મેદ છે:-૧ ભાવાશ્રવ, ૨ દ્રવ્યાશ્રવ. જેમ કોઈ વહાણને તલ્લીએ બાકું પડ્યું હોય તો તેમાં પાણી આવવા માંડે છે તેમ. એન પ્રમાણે આત્માના જે ભાવોથી કર્મ આવે છે તેને ભાવાશ્રવ કહેવામાં આવે છે, અને શુભ અશુભ કર્મનાં પરમાણુઓને દ્રવ્યાશ્રવ કહે છે.

આશ્રવના મુખ્ય ચાર મેદ છે:-૧ મિથ્યાત્વ, ૨ અવિરતિ, ૩ ક્ષાય, ૪ યોગ. આ ચાર સાત કારણોથી કર્મોનો આશ્રવ થાય છે.

૧ મિથ્યાત્વ-સંસારની સર્વ વસ્તુઓ જે આપણા આત્માથી જુદી છે તેના ઉપરથી રાગ દ્વેષ છોડી પોત નાં શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપને

૧ એકેન્દ્રિય જીવોમા સ્પર્શેન્દ્રિય, આયુ, કાયબલ અને શ્વાસોશ્વાસ એ ચાર પ્રાણ હોય છે. વેદેન્દ્રિય જીવોમા આ સિવાય જીમ અને વચનબલ મઝીને ૫ પ્રાણ હોય છે, ત્રણેન્દ્રિય જીવોમા નાક સહિત સાત પ્રાણ હોય છે ચાર હૃદય જીવોમા ત્રણેન્દ્રિયો કરતાં આગ્ર્ય એક વચન હોય છે, છત્રેન્દ્રિયો તેમને આઠ પ્રાણ હોય છે. અમ્મજો પંચેન્દ્રિય જીવોમાં કંઈ મઝીને ૯ પ્રાણ હોય છે. પંચેન્દ્રિય સજ્જા જીવોમા મન મઝીને ૧૦ પ્રાણ હોય છે. ૨ અજીવના પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ આકાશ, કાલ, એમ પાંચ મેદ છે. આ સર્વ મેદો સવચી ત્રીજા ભાગમા વર્ણન કરવામા આવેલું છે.

નક્કી કારણે એને સમ્યક્ત્વ કહે છે, એજ આત્માનો મૂળ સ્વભાવ છે. એનાથી ઝલટા ભાવોને મિથ્યાત્વ કહેવામાં આવે છે, એનાથી સંસારી જીવોમાં જાતજાતના ભાવ પેદા થાય છે અને તેથી મિથ્યાત્વ કર્મનો બંધ થાય છે. મિથ્યાત્વના એકાંત, વિપરીત, વિનય સંશય, અને અજ્ઞાન એમ પાંચ ભેદ છે.

૨ અવિરતિ—આત્માના મૂળ સ્વભાવથી દૂરથી અન્ય વિષયોમાં વૃત્તિ રાખવી તેને અવિરતિ કહે છે. છ કાયના જીવોની હિંસા કરવી તથા પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મનને વશ ન રાખવાં એ અવિરતિ છે.

૩ કષાય—જેથી આત્માને દુઃખ થાય તેને કષાય કહેવામાં આવે છે. એના ૨૬ ભેદ છે:—અનંતાનુબન્ધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ; અપ્રત્યાગ્વ્યાન ક્રોધ, માન, માયા, લોભ; પ્રત્યાગ્વ્યાન ક્રોધ, માન, માયા, લોભ; સંનવલન ક્રોધ, માન, માયા, લોભ; હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, મય, જુગુપ્સા, સ્ત્રીવેદ, પુંવેદ, નપુસક વેદ.

૪ યોગ—મનમાં કંઈ વિચાર કરવાથી, જીમવડે બોલવાથી કે શરીરથી કંઈ કામ કરવાથી આપણા શરીર મન અને જીમમાં હલનચલન થાય છે અને તેનાથી આપણો આત્મા પણ ગતિ કરે

૧ વસ્તુમાં રહેલા અનેક ગુણોનો વિચાર ન કરી, તેના એકજ રૂપમાં શ્રદ્ધા રાખવી તેને એકાંત મિથ્યાત્વ કહે છે. ૨ અયોગ્ય શ્રદ્ધા કરવી તે વિપરીત મિથ્યાત્વ છે ૩ સમ્યક્ દર્શન સન્દર્ભજ્ઞાન, સમ્યક્ ચારિત્ર એ ત્રણની અપેક્ષા કર્યા વિના વધાને એક સરસો આદર આપશે એ વિનય મિથ્યાત્વ છે. ૪ પદાર્થોનો સ્વરૂપમાં સંશય રાખશે એ સંશય મિથ્યાત્વ છે. ૫ સામાન્યતાની પરીક્ષા કર્યા વિના શ્રદ્ધા રાખવી તેને અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ કહે છે. ૬ કષાયોનું વિશેષ કથન આગળ કમે પ્રકૃતિઓમાં કરવામાં આવશે.

છે, જાને યોગ કહેવામાં આવે છે. આત્માનું હલન ચલન થવાથીજ કર્મોનો આસ્રવ થાય છે. યોગના ૧૧ ભેદ છે:-૧ સત્ય મનોયોગ, ૨ અસત્ય મનોયોગ, ૩ ઉભય મનોયોગ, ૪ અનુભય મનોયોગ, ૫ સત્ય વચનયોગ, ૬ અસત્ય વચનયોગ, ૭ ઉભય વચનયોગ, ૮ અનુભય વચનયોગ, ૯ ઔદારિક કાયયોગ, ૧૦ ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ, ૧૧ વૈક્રિયક કાયયોગ, ૧૨ વૈક્રિયક મિશ્ર કાયયોગ, ૧૩ આહારક કાયયોગ, ૧૪ આહારક મિશ્ર કાયયોગ, ૧૫ કાર્મણ યોગ.

૧ પ્રમાણે ૧ મિથ્યાત્વ, ૧૨ અવિરતી, ૨૫ કષાય, ૧૬ યોગ એમ બધા મઝી અન્વવના ૫૭ ભેદ છે.

બંધ.

બંધના વે ભેદ છે:-૧ ભાવ બંધ, ૨ દ્રવ્ય બંધ. આત્માના જે દુષ્ટ ભાવોથી કર્મબંધ થાય છે તેને તો ભાવબંધ કહે છે અને એ વિકાર ભાવોનાં કારણથી જે કર્મનાં પુદ્ગલ પરમાણુ એકમેક થઈ મઝી જાય છે તેને દ્રવ્યબંધ કહેવાય છે.

૧ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ આદિ ભાવોથી કર્મ બંધાય છે (આવે છે) અને તે ઝડતી ધૂઝ જેમ મીનાં કપડાંને વઝગે છે તેમ આત્માના પ્રદેશો સાથે મઝી જાય છે.

બંધ અને આશ્રવ એ બંને એકજ સમયે સાથે ઉત્પન્ન થાય છે, પણ તેઓમાં કાર્યકારણ ભાવ રહેલો છે. પૃથી જેટલા આન્નવ છે તે બધાને બન્ધનું કારણ સમજવા જોઈએ.

સંવર.

આશ્રવને ન ઉત્પન્ન થવા દેવો કે રોકવો એટલે નષ્ટ કરીને પાછાં ન આવવાં દેવાં તેને સંવર કહે છે.

જેમ કોઈ વઢાણમાં તઢીએ બાંકું પડવાથી પાળી આવવા માંડયું હોય પણ કોઈ ઉપાયથી એ બાંકું પૂરી દેવામાં આવે તો પાળી અંદર આવતું બંધ થાય છે તેમ જે પરિણામોથી કર્મ બંધ થાય છે, તે નાશ પામી તેને બદલે તેથી ઊલટા ભાવો પરિણમે તો કર્મનું આવતું બંધ થઈ જશે, આનુજ નામ સંવર છે અને તેના પણ ભાવસંવર અને દ્રવ્યસંવર એવા બે ભેદ છે. જે પરિણામોથી આશ્રવ થઈ શકતો નથી તેને ભાવસંવર કહે છે અને તેનાથી જે પુદ્ગલ પરમાણુ કર્મરૂપ થઈને આત્મા સાથે મળતા નથી તેને દ્રવ્ય સંવર કહેવાય છે.

એ સંવર ૩ ગુપ્તિ, ૫ સમિતિ, ૧૦ ધર્મ, ૧૨ અનુપ્રેક્ષા, ૨૨ પરીષદ્ જય, અને ૫ ચારિત્રથી થાય છે. એટલે કે એના ગુપ્તિ, સમિતિ, અનુપ્રેક્ષા, પરીષદ્ જય, અને ચારિત્ર જય એમ પાંચ મુખ્ય ભેદ છે.

ગુપ્તિ-મન, વચન અને કાયાના હલનચલન-ગતિને રોકવો એ ત્રણ ગુપ્તિઓ છે.

સમિતિ-ईया, માયા, એષણા, આદાનનિક્ષેપણ ને ઉત્સર્ગ એ ૪ સમિતિઓ છે.

ધર્મ-ઉત્તમ ક્ષમા, માર્દવ, આર્જવ, શૌચ, સત્ય, સંયમ, તપ, ત્યાગ, આકિચન્ય, અને વ્રત્ત્યર્થ એ દશ ધર્મો છે.

અનુપ્રેક્ષા—વારંવાર ચિત્તવન કરવું એને અનુપ્રેક્ષા કહે છે, અનિત્ય, અશરણ, સંસાર, એકત્વ, અન્યત્વ, અશુચિ, આશ્રવ, ધ્વંસ, નિજરા, લોક, બોધિદુર્લભ, અને ધર્મ એ ૧૨ અનુપ્રેક્ષાઓ છે. એને ૧૨ ભાવના પણ કહે છે.

૧ અનિત્ય ભાવના—એવો વિચાર કરવો કે હાલ જન સંયોગ, સમૃદ્ધિ યુક્ત વિષયસુખ, સંપદા, તથા આરોગ્ય, દેહ, યૌવન, જીવિત વગેરે સંપારની તમામ चीजો નાશ થનારી છે, કોઈપણ નિત્ય નથી.

૨ અશરણ ભાવના—જન્મ જરા અને મરણના ભયથી વ્યાધિ અને વ્યાધિ વેદનાથી ગ્રસ્ત લોકને વિષે કોઈ શરણ નથી અને મરણથી કોઈ બચાવનાર નથી.

૩ સંસાર ભાવના—માતા થઈને વ્હેન, પુત્રી, અને સ્ત્રી પણ આ સંસારને વિષે થાય છે, તેમજ પુત્ર થઈને માઈ, પિતા અને શરણ થાય છે, એમ અનેક રીતે સંસારની અસારતા અને દુઃખાદિને વિચાર કરવો તેનો આ ભાવનામાં સમાવેશ થાય છે.

૪ એકત્વ ભાવના—પોતાના સારાં નઠારાં કર્મોનું ફલ પોતાને ઓગવવું પડે છે, અને સંપારચક્રમાં ફરતા એકલાને ગુમાશું મતિમાં જવું પડે છે એવું ચિત્તવન કરવું.

૫ અન્યત્વ ભાવના—હું સ્ત્રી પુત્ર વગેરે મ્વજનો, બીજા માણસો તથા વિવિધ વૈષ્ણવો અને શરીરથી જુદો જુદો નિશ્ચય પૂર્વક વિચાર કરવો.

૬ અશુચિ ભાવના—અશુચિથી ઉત્પન્ન થયેલા, અશુચિનાં

વૃદ્ધિ પામેલા અને અન્યને પળ અપવિત્ર કરનાર એવા દેહનો અશુ-
ચિભાવ દરેક સ્થાને ચિતવવો.

૭ આશ્રવ ભાવના—જે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ અને
ક્ષાય યોગને વિષે રુચિવંત છે તેનામાં કર્મનો પ્રવાહ ચાલ્યો
આવે છે, માટે તેનો નિરોધ કરવો જોઈએ એવો વિવેક પૂર્વક
વિચાર સેવવો.

૮ સંવર ભાવના—સંવરથી જીવ સંસારસમુદ્ર તરી જાય છે.
તેથી તેનાં આપ્ત પુરુષોએ કહેલ કારણો જાણી કર્મરજને દૂર કરવી
જોઈએ એવો સતત વિચાર મનમાં રાખવો.

૯ નિર્જરા ભાવના—એવો વિચાર કરવો કે કર્મોનું કંઈ દૂર
થવું એ નિર્જરા છે એ માટે એના કારણોને જાણીને કર્મોને દૂર
કરવાં જોઈએ.

૧૦ લોક ભાવના—લોક, નેનું સ્વરૂપ, તેની મોટાઈ, તેમાં
કઈ કઈ જગાઓ છે, જૂદે જૂદે સ્થળે શું રચનાઓ છે, તથા
સર્વત્ર જન્મ મરણ, રૂપી દ્રવ્ય વિગેરેનો વિચાર કરવો.

૧૧ બોધિદુર્લભ ભાવના—એવો વિચાર કરવો કે મનુષ્ય દેહ
બળી કઠિનતાથી પ્રાપ્ત થયો છે તેને પામીને બગર કારણે તે સ્વોનો
ન જોઈએ પરંતુ રત્નત્રય (સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્-
ચારિત્ર) ધારણ કરવું જોઈએ.

૧૨ ધર્મ ભાવના—ધર્મનાં સ્વરૂપનો વિચાર કરી તેનાથી ન
બા લોક તથા પરલોકનાં સર્વ પ્રકારનાં સુખો પ્રાપ્ત થઈ શકે છે
એવું ધ્યાનું.

પરીષદ્—સાધુઓ કર્મની નિર્જરા અને કાય કલેશ નિમિત્તે સમતા ભાવથી પોતેજ જે દુઃખ સહન કરે છે તેને પરીષદ્ કહે છે, તેના ક્ષુધા, તૃષ્ણા, શીત, ઉષ્ણ, દંશમસક, નગ્ન, અરતિ, સ્ત્રી, ચર્યા, આસન, શય્યા, આકોશ, વધ, યાચના, અલાભ, રોગ, તૃણસ્પર્શ, મલ, સત્કાર, પુરસ્કાર, પ્રજ્ઞા, અજ્ઞાન અને અદર્શન એમ બાવીસ પ્રકાર છે.

- ૧ ક્ષુધા પરીષદ્=મૂલ સહન કરવી.
- ૨ તૃષ્ણા પરીષદ્=તરસ સહન કરવી.
- ૩ શીત પરીષદ્=ઠડીનું દુઃખ સ્વમવું.
- ૪ ઉષ્ણ પરીષદ્=ગરમીનાં દુઃખ સહન કરવાં.
- ૫ દંશમસક પરીષદ્=ઢાંસ, મચ્છર, વીંછી વિગેરે જીવો કરડવાથી થતું દુઃખ સહન કરવું.
- ૬ નગ્ન પરીષદ્=નગ્ન રહીને પળ મનમાં ઓછું આળવું કે શરમાવું નહિ તથા વિકારનો ત્યાગ કરવો.
- ૭ સ્ત્રીવિષય વસ્તુઓ ઉપર પળ દ્વેષ ન કરવો એને અરતિપરીષદ્ કહે છે.

૮ બ્રહ્મચર્ય વ્રતનો ભંગ કરવા માટે સ્ત્રીઓ દ્વારા અનેક ઉપદ્રવો થતાં પળ વિકાર ન કરવો એને સ્ત્રી પરીષદ્ કહેવાય છે.

૯ ચાલતાં ચાલતાં પગમાં કાંકરા, ઘાસ, કાંટા વિગેરે ઘોંચાઈ જવાનું દુઃખ સહન કરવું એ ચર્યા પરીષદ્ છે.

૧૦ ઘણો વસ્ત્ર સુધી એક આસન પર બેસી રહીને દુઃખ સહન કરવું એને આસન પરીષદ્ કહે છે.

૧ પરીષદ્ એટલે પરીષદ્ સહન.

૧૧ કાંકરાવાળી જમીન કે પથ્થર ઉપર એકજ પાસે સુવાનું
દુઃખ સ્વમનું એ શય્યા પરીષદ કહેવાય છે.

૧૨ કોઈ દુષ્ટ માણસ ગાઝ દે તો ક્રોધ ન કરતાં ક્ષમા
ધારણ કરવી અને આક્રોશ પરીષદ કહે છે.

૧૩ કોઈ દુષ્ટ પુરુષ માર મારે કે વેહાલ કરે તોપણ
ક્રોધ કે સંતાપ ન કરવો અને વશ પરીષદ કહેવાય છે.

૧૪ મૂલ્ય કે તરસ લાગતાં અથવા તો શરીર વ્યાધિગ્રસ્ત
થતાં ઔષધ વિગેરે ન માંગવા એ યાચના પરીષદ કહેવાય છે.

૧૫ ભોજન ન મળતાં અથવા અંતરાયને પ્રસંગે ક્લેશ ન
કરવો એ અલાભ પરીષદ છે.

૧૬ બિમારીનું દુઃખ સહન કરવું એ રોગ પરીષદ છે.

૧૭ શરીરમાં કાચ, સોય, કાંટા વિગેરે ભોંકાવાનું દુઃખ
સ્વમનું એ તૃણ સ્પર્શ પરીષદ છે.

૧૮ શરીરમાં પરસેવો થાય અથવા ધૂળ માટી લાગી જાય
તેનું દુઃખ સમતાથી સહન કરવું એ મલ પરીષદ કહેવાય છે.

૧૯ કોઈ આદર સત્કાર કે વિનય યુક્તનમસ્કાર ન કરે
તો મનમાં खोटું ન આણવું અને સત્કાર પુરસ્કાર પરીષદ કહે છે.

૨૦ ઘણી વિદ્વત્તા અને ઉચ્ચ ચારિત્ર પ્રાપ્ત કર્યા છતાં
અભિમાન ન કરવું એ પ્રજ્ઞા પરીષદ છે.

૨૧ ઘણું તપ કરતાં પણ અવધિજ્ઞાન વિગેરે પ્રાપ્ત ન થતાં
શોક ન કરવો એ અજ્ઞાન પરીષદ કહેવાય છે.

૨૨ ઘણો કાઝ સુધી તપશ્ચરણ કરતાં પણ કંઈ ફળ ન
મળે તોપણ સમ્યગ્દર્શનને દૂષિત ન કરવું એ અદર્શનપરીષદ છે.

ચારિત્ર—આત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિત થવું તેનું નામ ચારિત્ર છે, એના સામાયિક, છેદોપસ્થાપના, પરિહારવિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મસાંપરાય, અને યથાભ્યાસ એમ પાંચ ભેદ છે.

નિર્જરા.

કર્મોનો થોડો થોડો ભાગ ક્ષીણ થતો જવો એને નિર્જરા કહે છે. જેમ વહાણમાં ભરાયલું પાણી થોડું થોડું કરી બહાર ફેંકવામાં આવે છે, તેમ આત્માની સાથે એકઠા થઈ મઢી ગયેલા કર્મ પરમાણુઓનો ધીમે ધીમે ક્ષય કરવો એ નિર્જરા છે. એના પળ આવ નિર્જરા અને દ્રવ્ય નિર્જરા એમ બે ભેદ છે. આત્માના જે આવથી કર્મ પોતાનું ફલ આપી નાશ પામે છે તે આવ નિર્જરા અને તપથી કર્મોનો નાશ થવો તેને દ્રવ્ય નિર્જરા કહે છે.

મોક્ષ.

સર્વ કર્મોનો ક્ષય થવો તે મોક્ષ છે. જેમ વહાણમાં ભરાયલું પાણી થોડું થોડું કરી બહાર ફેંકવામાં આવે છે અને વહાણ પાણી-

૧ સર્વ જીવો તરફ સમતાભાવ રાખવો, સુખ દુઃખમા સમાન રહેવું, શુભ અશુભ વિકલ્પોનો ત્યાગ કરવો એ સામાયિક ચારિત્ર છે. ૨ સામાયિકમા મન ચંચલ થતાં પાછું પોતાનાં શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપમાં રમણ કરવા યત્ન સેધવો અથવા તો વ્રત વિગેરેનો મગ થતાં પ્રાયશ્ચિત્ત વિગેરે ભડે સાધવાન થવું એને છેદોપસ્થાપના ચારિત્ર કહે છે. ૩ રાગ દ્વેષ વિગેરે વિકલ્પોનો ત્યાગ કરી વધાર વધાર આત્મશુદ્ધિ કરતા જવી એ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર છે ૪ આપણા આત્માને કષાય રહિત કરતાં કરતાં જે સુદમ્ભોભ કષાય નામ માગ રહી જાય તેને સૂક્ષ્મસાંપરાય કહે છે, તેને પણ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો તેને સૂક્ષ્મસાંપરાય ચારિત્ર કહે છે. ૫ કષાય રહિત થઈને આત્માના તદ્દ શુદ્ધ સ્વભાવમા નિમગ્ન થવું તેને યથાભ્યાસ ચારિત્ર કહેવાય છે.

માંથી ઝંચે આવતું જાય છે (તે ઇટલે સુધી કે છેક પાણી ઊપર તરતું થાય) તેમ સંવર પૂર્વક કર્મોની નર્જરા થતાં થતાં ડ્યારે સર્વ કર્મનો નાશ થાય છે અને કેવલ આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ રહી જાય છે ત્યારે તે આત્મા ઉર્ધ્વગમન સ્વભાવવાળો હોવાથી ત્રણે લોકની ઊપર આવી વિરાજમાન થાય છે. આત્માની આ સ્થિતિને મોક્ષ કહેવામાં આવે છે.

પદાર્થ.

ઊપર કહેલા ૭ તત્ત્વોમાં પુણ્ય અને પાપ એ બન્ને મેલવવાથી ૯ પદાર્થ કહેવાય છે.

પુણ્ય.

જેનાં ઉદયથી જીવને ઇષ્ટ વસ્તુ તથા સુખ સામગ્રી મળે તેને પુણ્ય કહે છે. જેમકે કોઈ આદમીને વ્યાપારમાં લાભ થયો, ઘરમાં એક પુત્રની પ્રાપ્તિ થઈ અને એકની ભણી ગણીને ઉચ્ચ પદપર નિમણુક થઈ વિગેરે પુણ્યના ઉદયનાં પરિણામ રૂપ છે.

પાપ.

જેના ઉદયથી જીવને દુઃખ આપનારી चीજો પ્રાપ્ત થાય છે તેને પાપ કહે છે. વ્યાધિગ્રસ્ત શરીર, પુત્ર મરણ, ઘન દરણ એ પાપનાં ઉદયથી સમજવાં જોઈએ.

વિદ્યા અને જ્ઞાતિનો ઉદ્ધાર કરવો, પરોપકારી થવું, ધર્મનું રક્ષણ કરવું એ વિગેરે કામોથી પુણ્યનો બંધ થાય છે અને જુગાર રમવો, અસત્ય બોલવું, ચોરી કરવી, બીજાનું બુરું ઇચ્છવું એ વિગેરે કામોથી પાપનો બન્ધ થાય છે.

સવાલો.

૧ પ્રાણ કેટલા હોયછે અને તે જીવમાંજ હોય કે અજીવમાં પણ હોય ? દેવ, પંચેન્દ્રિય, અસેનો તિર્યચ, વૃક્ષ, નારકી, સ્ત્રી, માણી અને કીડી એ જીવોમાં કયા કયા પ્રાણો હોય છે ?

૨ જડ (પ્રાણ રહિત) પદાર્થોના કેટલા ભેદ છે તે નામ સહિત કહો.

૩ ભાવાશ્રવ, દ્રવ્યાશ્રવે તથા ભાવનિર્જરા, દ્રવ્ય નિર્જરામાં શું ભેદ છે તે દાખલો આપી સમજાવો. ભાવાશ્રવ હોય ત્યાં દ્રવ્યાશ્રવ હોય કે નહિ ?

૪ વન્ધ કોને કહે છે અને તેનાં શું શું કારણો છે ? કયાં કારણો વંધ થતો અટકાવે છે ?

૫ નિર્જરા અને મોક્ષમાં શું તફાવત છે ? પહેલા નિર્જરા થાય છે કે મોક્ષ ?

૬ મિથ્યાત્વ, યોગ, ગુપ્તિ, આદાનનિશ્ચેષણ સમિતિ, અનુપેક્ષા ચારિત્ર, અદર્શન પરીષદ જય, લોકભાવના તથા સંશયમિથ્યાત્વ એ બધાનો અર્થ બરાબર સમજાવો.

૭ નીચેના સાધુઓએ કયો કયો પરીષદ સહન કર્યો હતો તે બતાવો:—

(ક) एक तपस्वी साधुए उन्हाळाना दिवसोमां छ कलाक सुधी पहाड़पर ध्यान घर्था कर्युं, तरसथी गळुं मुकाई गयुं पण २॥ कलाक सुधी एकज आसन ऊपर ते वेठा रह्या.

(ख) सुकुमालनुं अर्धु शरीर शियालणी खाई गई.

(ગ) એક દુષ્ટ રાજાએ એક મુનિમહારાજને પકડાવી કેદમાં નાંખ્યા જ્યાં તેને સાપ ડસ્યો.

(ઘ) જે સમયે રામચંદ્રની ધ્યાનારૂઢ હતા, તે વખતે સ્વર્ગમાંથી આવી સીતાના જીવે તેમને અનેક હાવભાવોથી મોહિત કરવાનો યત્ન કર્યો પણ તે પોતાના ધ્યાનથી લગાર માત્ર ચઢ્યા નહિ.

(ડ) એક સાધુ ધર્મોપદેશ આપતા હતા તે વખતે કેટલાક દારૂડીઓ માણસોએ તેમને ગાઝો દીધી અને તેમના ઉપર પથ્થરોનો વરસાદ વરસાવ્યો.

(ચ) શ્રેણિક રાજાએ એક મરેલો સાપ કોઈ સાધુનાં ગળામાં નાંખ્યો હતો. આથી પેલા સાધુના શરીરપર અનેક કીડી મકોડા ચઢી ગયા.

(છ) એક સાધુને છુજલી રોગ થયો જેથી આસ્થા શરીરમાં મોટાં મોટાં ધારાં પડ્યાં તોપણ તેણે કોઈ પાસે દવા માંગી નહિ.

૮ નીચેના પ્રશ્નોનો જવાબ આપો:—

(ક) જીવ તત્ત્વનો બીજાં તત્ત્વો સાથે શું સંબંધ અને તે ક્યાં સુધી ?

(લ) આશ્રવ અને બંધ બિલકુલ ન હોય અને માત્ર નિર્જરાજ હોય એવી સ્થિતિ શું કદાપિ હોઈ શકે છે ?

(ગ) બંધ જે કહેવાય છે તે કઈ चीजनો થાય છે ?

(ઘ) સંવર ભાવનામાં શું ચિંતન કરવું જોઈએ ?

(ડ) યથાશ્વ્યાત ચારિત્રવાળાને આશ્રવ અને બંધ હોય કે નહિ ?

(ચ) પહેલા આશ્રવ થાય છે કે બંધ ?

(છ) પરીષહો કોણ સહન કરે છે અને તે એક સમયે એકજ પરીષહ સહન થાય છે કે વધારે પળ ?

૯ પુણ્ય પાપ ઇટલે શું અને તે શું શું કામ કરવાથી થાય છે?

૧૦ નીચે લખેલાં કામોથી પુણ્ય થાય કે પાપ ? :-

(ક) એક ગામમાં દસ મંદિર હતાં. આમાંથી બે ત્રણ સ્કંડિયેર થઈ ગયાં હતાં અને બે ત્રણમાં પૂજા વિગેરેનો કોઈ પ્રબંધ ન હતો. ત્યાં એક માણસે પોતાની સ્થાતિને માટે અગીઆરમું મંદિર બંધાવ્યું અને ૪ રૂપિયાનો પગારદાર એક પૂજારી રાખ્યો.

(સ્વ) એક ગ્રહસ્થ માણસ ઘણા નમ્ર ભાવથી હરરોજ દર્શન, પૂજન સામાયિક અને સ્વાધ્યાય કરે છે.

(ગ) એક ધનવાન માણસે એક દૂર ગામનું મંદિર સમરાવ્યું અને તેમાં પોતે સર્વેલા પૈસા સંબંધી કોઈને વાત સરસી પળ કરી નહિ.

(ઘ) એક જૈને પોતાની પુત્રીના રૂ. ૯૦૦૦) લઈને મંદિર પતિષ્ઠા કરી રથ ચલાવ્યો અને સિંઘઈ (સંઘવી) પદવી પ્રાપ્ત કરી.

(ચ) એક વિદ્વાન્ માણસ એક વાત બરોબર સમજતો ન હતો તેથી તેણે પોતે એ વાત સમજતો નથી એમ સ્પષ્ટ જાહેર ન કરતાં ઊલટી રીતે સમજાવવા યત્ન કર્યો.

(છ) એક વિદ્યાર્થીએ પુસ્તકો સ્વરીદવા પોતાનાં માબાપ પાસે પૈસાની ચોરી કરી તેનાં તેણે પુસ્તકો લીધાં.

(જ) પાઠશાળાઓ સ્કોલરશીપ, મટ્રિક બની ધર્મધ્યાન કંઈ ન કરતાં મોજ મજાહ ઉડાવવી, એવા નાલાયક મટ્રિકોની સેવા કરવી, ધર્મને માટે જુદું બોલવું, બાલકોને ન મળાવવાં, અનાથા-

લય કે ઔષ્ધાલય खोलाववा. હિસક મનુષ્યો સાથે સમ્બન્ધ રાખવો, નિર્ધન બંધુઓને મદદ આપવી, ઉદર પોષણ નિમિત્તે ભીંસ માંગવી, વિદ્યા ઉપાર્જન કરવા માટે બીજા દેશોમાં ફરવું, ઓટી વાવતમાં સંમતિ આપવી, વિદ્યાર્થીઓને (સ્કોલરશીપ) આપી મળાવવા, યુવાન સ્ત્રીઓનાં મૃત્યુ પ્રસંગે ઉધાર પૈસા ભૂંડ નાતવરા કરવા, છોકરાંઓના નાની ઉમેરે વિવાહ કરવા, ધર્માદાના પૈસાનો દુર્વ્યય કરવો, કન્યાવિક્રય કરી પોતાની પુત્રીનું વૃદ્ધ વર સાથે પાણી ગ્રહણ કરાવવું, માંસાહારી મનુષ્યોમાં દયાધર્મમાં પુસ્તકો વહેંચવા, સ્ત્રીઓને વિદ્યાદાન આપવું.

પાઠ દશમો.

કર્મોની ઉત્તર પ્રકૃતિયો.

કર્મની મૂળ પ્રકૃતિઓ આઠ અને ઉત્તર પ્રકૃતિઓ ૧૪૮ છે. જ્ઞાનાવરણની ૧, દર્શનાવરણની ૯, વેદનીયની ૧, મોહનીયની ૨૮, આયુની ૪, નામની ૯૩, ગોત્રની ૨, અને અંતરાયની ૧.

જ્ઞાનાવરણ કર્મ--મતિજ્ઞાનાવરણ, શ્રુતજ્ઞાનાવરણ, અવધિ-જ્ઞાનાવરણ, મનઃપર્યય જ્ઞાનાવરણ અને કેવલ જ્ઞાનાવરણ એમ જ્ઞાનાવરણ કર્મની પાંચ પ્રકૃતિઓ (ભેદ) છે.

જે કર્મ મતિજ્ઞાન ન થવા દે અથવા મતિ જ્ઞાનનું આવરણ કે ઘાત કરે તેને મતિજ્ઞાનાવરણ કર્મ કહે છે.

૧ ઇન્દ્રિયો તથા મનથી જે કંઈ જાણવામાં આવે તેને મતિજ્ઞાન કહેવાય છે.

૨ મતિજ્ઞાનથી જાણેલ વસ્તુના સંબંધથી બીજી વાતને જાણવી એ શ્રુત-જ્ઞાન છે. આ વસ્તુ જ્ઞાન થોડાં યા વધારે સર્વ જીવોમાં હોય છે.

જે કર્મથી શ્રુતજ્ઞાનનો ઘાત થાય તેને શ્રુતજ્ઞાનાવરણ છે.

જેનાથી અવધિજ્ઞાનનો ઘાત થાય તેને અવધિજ્ઞાનાવરણ કર્મ કહે છે.

જે કર્મથી મનઃપર્યયજ્ઞાનનો ઘાત થાય તેને મનઃપર્યયજ્ઞાનાવરણ કહેવાય છે.

જે કર્મ કેવલજ્ઞાનનો ઘાત કરે છે તેને કેવલજ્ઞાનાવરણ કર્મ કહે છે.

દર્શનાવરણ કર્મ—ચક્ષુદર્શનાવરણ, અચક્ષુદર્શનાવરણ, અવધિદર્શનાવરણ, કેવલ દર્શનાવરણ, નિદ્રા, નિદ્રા નિદ્રા, પ્રચલા, પ્રચલા પ્રચલા, અને સ્થાનગૃહિ એમ દર્શનાવરણ ક્રમની ૯ પ્રકૃતિયો છે.

જે કર્મ આંસોથી જોવા ન દે તેને ચક્ષુ દર્શનાવરણ કહે છે.

જે કર્મ અચક્ષુદર્શન ન થવા દે તેને અચક્ષુદર્શનાવરણ કહેવાય છે.

જે કર્મ અવધિદર્શન ન થવા દે તેને અવધિ દર્શનાવરણ

૧ ઇન્દ્રિઓની સહાય વિના આત્માની શક્તિથી સ્વપ્ના પદાર્થોને જાણવા નેને અવધિજ્ઞાન કહે છે. આ જ્ઞાન પચ્છેન્દ્રિય સજ્જી જીવોનેજ થાય છે. ૨ ઇન્દ્રિઓની સહાય વિના વીજાના મનની ઘાત જાણી લેવી એ મનઃપર્યય-જ્ઞાન છે. આ જ્ઞાન સાધુઓનેજ થાય છે. ૩ ઇન્દ્રિઓની મદદ વિના આત્મિક શક્તિથી લોક, અલોક તથા મૂત મનિષ્ય અને વર્તમાનની સર્વ વસ્તુઓ તથા તેના ગુણવર્ણનો (દાલતો) એકી સાથે એક કાઠમાં જાણી લેવા એ કેવલજ્ઞાન છે. કેવલજ્ઞાનીના જ્ઞાનમાં કોઈ વસ્તુ જાણવાની બાકી રહેતી નથી. ૪ આંસુ સિવાય બાકીની ઇન્દ્રિયો તથા મન વગેરે કોઈ વસ્તુની સત્તા માત્ર (અસ્તિત્વ) જોવી.

કહેવાય છે.

જે કેવલ દર્શન થવા દેતું નથી તેને કેવલ દર્શનાવરણ કર્મ કહે છે.

જેના ઉદયથી નિદ્રા આવે તેને નિદ્રા કર્મ કહે છે.

જેના ઉદયથી જીવ પૂરી નિદ્રા ભૂંડેને પણ પાછો સૂઈ જાય છે તેને નિદ્રા નિદ્રા કર્મ કહે છે.

જે કર્મના ઉદયથી માણસ વેઠાં વેઠાં પણ સૂઈ જાય (અર્ધો જાગતો ને અર્ધો સૂતો રહે) તેને પ્રચલા કર્મ કહેવાય છે.

જે કર્મથી સૂતાં સૂતાં મુખમાંથી લાલ શરે ને શરીરનાં અંગો-પાંગો હાલે ચાલે તેને પ્રચલાપ્રચલા કહે છે.

જેના ઉદયથી નિદ્રા ભેતાં પણ પોતાની શક્તિથી વધારે કામ કરે અને જાગૃત થતાં પોતે કેટલું કામ કર્યું છે તે માલૂમ પણ ન પડે તેને સ્થાનગૃહિ કહેવાય છે.

• **વેદનીય કર્મ**—સાતાવેદનીય અને અસાતાવેદનીય એ બે વેદનીય કર્મના ભેદ છે. આ બે પ્રકૃતિઓને સદ્વેદ્ય અને અસદ્વેદ્ય પણ કહેવામાં આવે છે.

જેના ઉદયથી ઇન્દ્રિયજન્ય સુખ પ્રાપ્ત થાય તેને સાતાવેદનીય કર્મ કહે છે.

જેના ઉદયથી દુઃખ થાય તેને અસાતાવેદનીય કહેવામાં આવે છે.

મોહનીય કર્મ—એના દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીય એમ બે મૂલ્ય ભેદો છે.

જે કર્મ જીવના સમ્યક્દર્શન ગુણનો ઘાત કરે છે તે દર્શન મોહનીય કહેવાય છે.

જે કર્મ આત્માના ચારિત્ર ગુણને ઘાતે તેને ચારિત્ર મોહનીય કહે છે.

દર્શન મોહનીયના ૩ ભેદ છે.—મિથ્યાત્વ, સમ્યગ્મિથ્યાત્વ અને સમ્યક્ પ્રકૃતિ.

જેના ઉદયથી જીવને યથાર્થ તત્ત્વોની શ્રદ્ધા ન થાય તેને મિથ્યાત્વ કહે છે.

જે કર્મના ઉદયથી જોવ અર્થો સમક્ષિતવાળો અને અર્થો મિથ્યાત્વો રહે તેને સમ્યગ્મિથ્યાત્વ કહેવાય છે.

જે કર્મ થકી યથાર્થ તત્ત્વોની શ્રદ્ધા મલિન અને સ્થિરતા રહિત બને તેને સમ્યક્ પ્રકૃતિ કહે છે.

ચારિત્ર મોહનીયના કષાય અને નોકષાય એમ બે ભેદ છે. કષાય મોહનીયના ૧૬ ભેદ છે.—અનંતાનુબંધી ક્રોધ, અનંતાનુબંધી માન, અનંતાનુબંધી માયા, અનંતાનુબંધી લોભ, અપ્રત્યાગ્યાનાવરણ ક્રોધ, અપ્રત્યાગ્યાનાવરણ માન, અપ્રત્યાગ્યાનાવરણ માયા, અપ્રત્યાગ્યાનાવરણ લોભ; પ્રત્યાગ્યાનાવરણ ક્રોધ, પ્રત્યાગ્યાનાવરણ માન, પ્રત્યાગ્યાનાવરણ માયા, પ્રત્યાગ્યાનાવરણ લોભ; સંજવલન ક્રોધ, સંજવલન માન, સંજવલન માયા, સંજવલન લોભ.

અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ એને કહેવાય છે

જે આત્માના સમ્યગ્દર્શન ગુણને ઘાતે છે. જ્યાં સુધી આ કષાયો હોય ત્યાં સુધી જીવને સમ્યગ્દર્શન થતું નથી.

અપ્રત્યાઘ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ એને કહે છે કે જે આત્માના દેશ ચારિત્રને ઘાતે એટલે જેના ઉદયથી શ્રાવકના ૧૨ વ્રત પાઠવાના ભાવ ઉત્પન્ન ન થાય.

પ્રત્યાઘ્યાનાવરણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એને કહે છે કે જેના ઉદય થકી સાધુઓનાં વ્રત પાઠવાના (સકલ ચારિત્રના) ભાવ ઉત્પન્ન ન થાય.

સંજવલન ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એને કહે છે કે જેના ઉદયથી આત્માના યથાઘ્યાત ચારિત્રની પૂર્ણતા થઈ શકતી નથી.

નો કષાય (નિચિત્ કષાય) ના ૯ ભેદ છે:-હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, ભય, જુગુપ્સા, સ્ત્રીવેદ, પુંવેદ, નપુંસકવેદ.

જેના ઉદયથી હાસ્ય આવે તેને હાસ્ય કર્મ કહે છે.

• જે કર્મના ઉદયથી પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય તેને રતિ કહે છે.

જેના ઉદયવશાત્ અપ્રીતિ થાય તેને અરતિ કર્મ કહેવાય છે.

જે કર્મના ઉદય વડે સતાપ થાય તેને શોક કહે છે.

જે કર્મના ઉદયથી બીક લાગે તેને ભય કહેવાય છે.

જે કર્મના બળથી સ્વેદ થાય તેને જુગુપ્સા કહે છે.

જેના ઉદયથી જીવને પુરુષ સાથે રમણ કરવાનો વિચાર થાય તેને સ્ત્રીવેદ કહેવામાં આવે છે.

જે કર્મના ઉદયવશાત્ જીવને સ્ત્રી સંભોગ કરવાની ઇચ્છા થાય તેને પુંવેદ કહેવાય છે.

જેના ઉદય વડે જીવને સ્ત્રી પુરુષ વન્ને સાથે રમણ કરવાની ઇચ્છા થાય તેને નપુંસક વેદ કહે છે.

આવી રીતે ૧૬ કષાય, ૯નો કષાય (ઘટલે કે ચારિત્રમોહનીયનો ૨૯) અને દર્શન મોહનીયની ૩ પ્રકૃતિઓ મળી મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિઓ થાય છે.

આયુકર્મ—આયુકર્મના ચાર ભેદ છે:—નરક આયુ, તિર્યચ આયુ, મનુષ્ય આયુ, દેવ આયુ.

જેનાથી જીવ નારકીના શરીરમાં રોકાયલો રહે તેને નરક આયુ કહે છે.

જે કર્મથી જીવ તિર્યચ શરીરમાં રોકાઈ રહે તેને તિર્યચ આયુ કહેવાય છે.

જેનાથી જીવ મનુષ્ય શરીરમાં આવે છે, તેને મનુષ્ય આયુ કહે છે.

જે કર્મ વડે જીવ દેવ ગતિમાં પ્રવેશ કરે તેને દેવ આયુ કહેવાય છે.

નામકર્મ—આ કર્મની ૯૩ પ્રકૃતિઓ છે—

૪ ગતિ (નરક, તિર્યચ, મનુષ્ય, દેવ,) આ ગતિ નામ કર્મના ઉદયથી જીવનો આકાર નારક, તિર્યચ, મનુષ્ય કે દેવતા સમાન બને છે.

૧ જાતિ (એકેન્દ્રિય, બે ઇન્દ્રિય, ત્રેન્દ્રિય, ચતુરેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય) આ જાતિ નામ કર્મના ઉદયથી જીવ એકેન્દ્રિય વિગેરે શરીરોને ધારણ કરે છે.

૫ શરીર*(ઔદારિક, વૈક્રિયક, આહારક, તેજસ, કાર્માણ)
આ શરીર નામકર્મના ઉદયથી જીવ ઔદારિક વિગેરે શરીરોને
ધારણ કરે છે.

૨ અંગોપાંગ (ઔદારિક, વૈક્રિયક, આહારક)—આ નામ
કર્મના ઉદયથી હાથ, પગ, માથુ, પીઠ વિગેરે અંગો અને કપાલ,
નાક વિગેરે ઉપાંગોનો ભેદ પ્રગટ થાય છે.

૧×નિર્માણ—આ નામ કર્મના ઉદયથી અંગોપાંગોની વિવિધ રીતે
રચના થાય છે.

૫ વધન—(ઔદારિક, વૈક્રિયક, આહારક, તેજસ, કાર્માણ)
આ નામકર્મના ઉદયથી ઔદારિક વિગેરે શરીરોનાં પરમાણુઓ
એક બીનામાં મળી જાય છે.

* સ્થૂલ શરીરને ઔદારિક શરીર કહેવામા આવે છે. આ શરીર
મનુષ્ય અને તિર્થંકોનેજ હોય છે. વૈક્રિયક શરીર દેવો, નરકના જીવો
અને કેટલાક કૃદ્ધિવારી સાધુઓને પણ હોય છે. આ શરીર તથા તેના
સાધુઓના મુજબ નાના મોટા થઈ શકે છે. હજાર ગુણસ્થાન વાળું ઉત્તમ
સાધુઓને આહારક શરીર હોય છે. જે વસ્ત્રને એવા મુનિઓને કોઈ
પ્રકારની શકા થાય છે ત્યારે પોતાના મસ્તકમાથી પુરુષના આકારનું
એક હાથ લાવું પહેર પૂતળું બહાર કાઢે છે. આ પુતળું કેશઢી અથવા
શ્રુત કેશઢી પામે જાય છે. એટલે શકાનું નિવારણ થાય છે અને પછી
તરતજ પુતળું મુનિની પાસે બેઠી શરીરમા પ્રવેશ કરી જાય છે. અનેજ
આહારક શરીર કહેવામા આવે છે તેજસ શરીરના ઉદયથી શરીરમા
તેજ રહ્યા કરે છે કર્મના પિંડને કાર્માણ શરીર કહે છે. તેજસ અને
કાર્માણ એ બે શરીરો દરેક સમારી જીવોને હોય છે.

× નિર્માણ નામ કર્મના બે ભેદ છે,—૧ સ્થાન નિર્માણ. ૨ પ્રમાણ
નિર્માણ. સ્થાન નિર્માણ નામ કર્મથી અંગોપાંગની રચના ઠીક ઠીક જમાણ
થાય છે. પ્રમાણ નિર્માણથી અવયવોની રચના માપસર થાય છે.

૫ સંઘાત-(ઔદારિક, વૈક્રિયક, આહારક, તેજસ, કાર્ષણ)
આ નામ કર્મના ઉદયથી ઔદારિક વિગેરે શરીરોનાં પરમાણુઓ
છિદ્રો વિના એક રૂપમાં મળી જાય છે.

૬ સંસ્થાન (સમચતુરસ્ર સંસ્થાન, ન્યગ્રોઘપરિમંડલસંસ્થાન,
સ્વાતિસંસ્થાન, કુઠનક સંસ્થાન, વામન સંસ્થાન, હુંડક સંસ્થાન,
આ નામ કર્મના ઉદયથી શરીરની આકૃતિ દેખાવ વિગેરે બને છે
સમચતુરસ્ર સંસ્થાન નામ કર્મના ઉદયથી શરીરની આકૃતિ
ઉપર નીચે તથા વચલા ભાગમાં પરિપૂર્ણ બને છે.

ન્યગ્રોઘ પરિમંડલ નામ કર્મના ઉદય વડે જીવનુ શરીર
વડનાં જાડ જેવું થાય છે. (એટલેકે નાભિથી નીચેનો ભાગ નાનો
અને ઉપરનો ભાગ મોટો બને છે.)

સ્વાતિ સંસ્થાન નામ કર્મના ઉદયથી શરીરની આકૃતિ વડન
જાડથી તદ્દન ઊલટી બને છે (અર્થાત્ નાભિથી નીચેનાં અવયવો
મોટાં અને ઉપરનાં અંગ નાનાં બને છે.)

કુઠનક સંસ્થાન નામ કર્મના ઉદયે વરીને શરીર કુરુ
કુબડું બને છે.

વામન સંસ્થાન નામ કર્મના ઉદયને પરિણામે શરીર ટીંગણ
બને છે.

હુંડક સંસ્થાન નામ કર્મના ઉદયથી શરીરના અગોપાંગો
કોઈ મોટા તો કોઈ નાનાં, કોઈ વધારે (સંખ્યામાં) તો કોઈ
ઓછાં એમ વિચિત્ર જાતના બને છે.

૬ સંહનન (વજ્રપંપનારાચ સંહનન, નારાચ સંહનન, અદ્વં
નારાચ સંહનન, કીલક સંહનન, અસંવાત્ત સ્પષ્ટિકા સંહનન)

આ નામ કર્મના ઉદય વશાત્ હાડકાંઓનું બંધન વધારે સજ્જડ બને છે.

વજ્રપ્રભનારાચ સંહનન નામ કર્મના ઉદયથી હાડકાં, અસ્થિ, બંધન અને સાંધાઓ વજ્રનાં બને છે.

વજ્રનારાચ સંહન કર્મના ઉદય વડે હાડકાં અને અસ્થિબંધન એ બન્નેજ વજ્રનાં બને છે.

નારાચ સંહનન નામ કર્મના ઉદયથી હાડકાંઓમાં અસ્થિબંધન અને સાંધાઓ લાગેલા હોય છે.

કિલક સંહનન નામ કર્મના ઉદય થકી હાડકાંઓના સાંધા અસ્થિબંધનો સાથે મઠી જાય છે.

અસપ્રાપ્તાસુપાટિકા સંહનન નામ કર્મના ઉદયે કરોને જૂદાં જૂદાં હાડકાંઓ નસોથી બંધાઈ જાય છે (એટલે કે એમાં સાંધાઓ લાગેલા હોતા નથી.)

૮ સ્પર્શ—(કઠણ, નરમ, હલકો, ભારે, ઠંડો, ગરમ, ચીકણો, ત્વસ્થો,)—આ નામ કર્મના ઉદયથી શરીરમાં કઠણ, નરમ, હલકો, ભારે વિગેરે સ્પર્શો થાય છે.

૯ રસ (સ્વાદો, મીઠો, કડવો, કટાણો, તીક્ષ્ણો,) આ નામ કર્મના ઉદયથી શરીરમાં સ્વાદા મીઠા વિગેરે રસ બને છે.

૧૦ ગંધ (સુગંધ, દુર્ગંધ)—આ નામ કર્મના ઉદયથી શરીરમાં સુગંધ કે દુર્ગંધ આવે છે.

૧૧ વર્ણ—(કાઠો, પીઠો, શ્વેદ, લાલ, સફેદ)—આ નામ કર્મનાં ઉદયથી શરીરમાં કાઠો, પીઠો, વિગેરે રંગ ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૨ આનુપૂર્વ્ય (નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય, દેવ)—આ નામ કર્મના

ઉદયે કરીને વિગ્રહ ગતિમાં અર્થાત્ મરણ થયા બાદ અને જન્મ થયાં પહેલા માર્ગમાં મરવાથી પ્રથમ શરીરના આકારના આત્માના પ્રદેશ રહે છે.

૧ અગુરુલઘુ—આ નામ કર્મના ઉદયથી શરીર વધુ ભારે નહીં તેમ હલકું (આંકડાના રુ જેવું) પણ નહીં એવું બને છે.

૧ ઉપઘાત—આ નામ કર્મના ઉદયથી એવાં અંગો બને છે જેનાથી આપણો ઘાત થાય.

૧ પરઘાત—આ કર્મના ઉદય વડે બીજાનો નાશ કરનાર એવાં અંગો ઉત્પન્ન થાય છે.

૧ આતાપ—આ નામ કર્મના ઉદયથી આતાપરૂપ શરીર બને છે.

૧ ઉઘોત—આ નામ કર્મના ઉદયથી ઉઘોતરૂપ (તેજસ્વી) શરીર બને છે.

વિહાયોગતિ (શુભ, અશુભ)—આ નામ કર્મના ઉદયે કરીને જીવ આકાશમાં ગમન કરી શકે છે.

૧ ઉચ્છ્વાસ—આ નામ કર્મના ઉદયવશાત્ જીવ શ્વાસોશ્વાસ લઈ શકે છે.

૧ ત્રસ—આ નામ કર્મના ઉદયથી વેદિન્દ્રિયાદિ જીવોમાં જન્મ થાય છે એટલે કે જીવ વેદિન્દ્રિય, તેન્દ્રિય કે પંચેન્દ્રિય બને છે.

૧ સ્થાવર—આ નામ કર્મના ઉદયથી પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ વાયુ અથવા વનસ્પતિમાં એટલે એકેન્દ્રિયમાં જન્મ થાય છે.

૧ વાદર—આ નામ કર્મના ઉદય વડે બીજાઓને રોકી રાખનાર અને બીજાથી પોને રોકાય એવું શરીર થાય છે.

૧ સૂક્ષ્મ-આ નામ કર્મના ઉદયે કરીને શરીર એવું તો સૂક્ષ્મ બને છે જે કોઈને રોકી કે કોઈનાથી રોકાઈ શકે નહિ-લોલંહ, માટી કે પથ્થરની વચમાં થઈને નીકળી જાય છે.

પર્યાપ્તિ-આ નામ કર્મના ઉદય વશાત્ પોતાને યોગ્ય સ્વોરાક, શરીર, ઇન્દ્રિયો, શ્વાસોશ્વાસ, ભાષા અને મન એ પર્યાપ્તિઓની પૂર્ણતા થાય છે.

૧ અપર્યાપ્તિ-આ નામ કર્મના ઉદયથી ઉપર કહેલી એક પણ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થતી નથી.

૧ પ્રત્યેક-આ નામ કર્મના ઉદયથી એક શરીરનો સ્વામી એકજ જીવ થાય છે.

૧ સૌધારણ-આ નામ કર્મના ઉદયથી અનેક શરીરના સ્વામી ઘણા જીવો બને છે.

૧ સ્થિર-આ નામ કર્મના ઉદયથી શરીરની ઘાતુઓ તથા ઉપઘાતુઓ પોતપોતાને ઠેકાણે રહે છે.

૧ શુભ-આ નામ કર્મના ઉદયથી શરીરનાં અવયવો સુંદર બને છે.

૧ અશુભ-આ નામ કર્મના ઉદયથી શરીરનાં અવયવો વેહોલ બને છે.

૧ એકેન્દ્રિય જીવોને (ભાષા અને મન વિના) ૪ પર્યાપ્તિ હોય છે, તે ઇન્દ્રિય, ત્રણ ઇન્દ્રિય, ચાર ઇન્દ્રિય અને અષ્ટૈની પચેન્દ્રિય જીવોને મન વિના ૫ પર્યાપ્તિ હોય છે અને સૌની પચેન્દ્રિય જીવોને હાથ પર્યાપ્તિ હોય છે.

૨ અનત નિગોદિયા જીવોને એકજ શરીર હોય છે અને એ સર્વના જન્મ, મરણ, શ્વાસોશ્વાસ વિગેરે સર્વ ક્રિયાઓ એ સાથેજ થાય છે.

૧ સુભગ-આ કર્મના ઉદયથી બીજા જીવો આપણા તરફ પ્રીતિ બતાવે છે.

૧ દુર્ભગ-આ નામ કર્મના ઉદયથી બીજા જીવોને આપણી સાથે વેર બંધાય છે.

૧ સુસ્વર-આ નામ કર્મના ઉદય વડે સ્વર (શ્રવાન) સુંદર-સારો થાય છે.

૧ દુઃસ્વર-આ કર્મના ઉદયથી સ્વર કઠોર વેમૂર બને છે.

૧ આદેય-આ નામ કર્મના ઉદયથી શરીર તેજસ્વી બને છે.

૧ અનાદેય-આ કર્મના ઉદય વડે શરીર કાન્તિ વિનાનું થાય છે.

૧ યશઃ કીર્તિ-આ નામ કર્મના ઉદયે કરીને જીવની સંસારમાં પ્રશંસા અને કીર્તિ ગવાય છે.

૧ અયશઃ કીર્તિ-આ કર્મના ઉદયથી સંસારમાં અપકીર્તિ થાય છે.

૧ તીર્થંકર-આ નામ કર્મના ઉદયથી જીવને અરિહંત પદ મળે છે અર્થાત્ તે તીર્થંકર થાય છે.

ગોત્ર કર્મ.

ગોત્ર કર્મના બે ભેદ છે:-ઉચ્ચ ગોત્ર, ૨ નીચ ગોત્ર.

૧ ઉચ્ચ ગોત્ર કર્મના ઉદયથી જીવ લોકમાન્ય ઉંચા કુલમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

નીચ ગોત્ર કર્મના ઉદયથી જીવ લોકનિંદ્ય ઇટલે હલક કુલમાં જન્મ લે છે.

અંતરાય કર્મ.

અંતરાય કર્મના પાંચ ભેદ છે.—૧ દાન અંતરાય, ૨ લાભ અંતરાય, ૩ ભોગ અંતરાય, ૪ ઉપભોગ અંતરાય, ૫ વીર્ય અંતરાય.

જે કર્મના ઉદયથી જીવ દાન આપી ન શકે તેને દાન અંતરાય કર્મ કહે છે.

જે કર્મના ઉદય થકી જીવને લાભ ન થાય તેને લાભ અંતરાય કહેવાય છે.

જે કર્મના ઉદયે કરીને સારા પદાર્થોનો ભોગવટો ન કરી શકાય તેને ભોગ અંતરાય કર્મ કહે છે.

જે કર્મના ઉદય વશાત્ કપડાં લત્તાં પૈસા ક્ષત્રેણ વિગેરે चीजોનો ઉપભોગ ન થઈ શકે તેને ઉપભોગ અંતરાય કહેવાય છે.

જે કર્મના ઉદયથી શરીરમાં બળ ન રહે તેને વીર્ય અંતરાય કર્મ કહે છે.

સવાલો.

૧ કર્મ કોને કહે છે ? તેની મૂલ અને ઉત્તર પ્રકૃતિઓ કેટલી છે ?

૨ સર્વથી વધારે અને સર્વથી ઓછી પ્રકૃતિઓ કયા કયા કર્મોની છે.

૧ અવધિજ્ઞાન, અવક્ષુદર્શન, સમ્યગ્દર્શન, સંહનન, સંસ્થાન, અગુરુલધુ, આહારક શરીર, જુગુપ્સા, સમ્યક્પ્રકૃતિ, પ્રચલાપ્રચલા, વિગ્રહગતિ, મતિજ્ઞાન, નોક્રિયા, આતુર્ય, સાધારણ, અનાદેય, ૫ વધાનો અર્થ વરાવર સમમાવો.

૪ સુભગ, અસ્થિર, નારાચ સંહનન, સ્વાતિ સંસ્થાન, વીર્ય

તરાય, તીર્થકર, અપ્રત્યાલ્યાન કષાય, અને સ્ત્યાનગૃહિ એ કર્મ પ્રકૃતિઓના ઉદયથી શુ શુ થાય છે.

૧ સંસ્થાન અને સંહનન કોને કોને થાય છે ? દેવ, કુવડો માણસ, સ્ત્રી, રામમૂર્તિ, માછલુ, વાઘ, સાપ, માસ્ટ્રી અને નરકનો જીવ એ વધામાં સંસ્થાન અને સંહનન છે કે નહીં અને છે તો કયા કયા ?

૬ એક એવાં કર્મનું નામ આપો જેની પ્રકૃતિ સંખ્યાને નવવડે બરોબર ભાગી શકાય.

૭ નામ કર્મની એક બીજાથી વિરુદ્ધ એવી પ્રકૃતિઓના નામ કહો.

૮ સમચતુરત્ર સંસ્થાન અને અપર્યાપ્તિ એ પ્રકૃતિઓનો ઉદય કોને કોને થાય છે ?

૯ નીચે લખેલા પ્રશ્નોના જવાબ આપો.—

(ક) તમે પંચેન્દ્રિય શા માટે થયા ?

(ઘ) લોકોને નિદ્રા કેમ આવે છે ?

(ગ) આપણને અવધિજ્ઞાન શા કારણથી થતું નથી ?

(ઘ) સમ્યગ્દર્શન વ્યાં સુધી ઉત્પન્ન થતું નથી ?

(ઙ) સર્વે મનુ યો કુવડા અને ઠીંગળા કેમ નથી બનતા ?

(ચ) આપણે આકાશમા હાલી ચાલી કેમ નથી શકતા ?

(છ) દેવો પોતાનું શરીર નાનું મોટું શાથી કરી શકે છે ?

(જ) આપણે સર્વે ચીજો શા કારણથી દેખાતી નથી ?

(ઝ) આપણે બધે સ્થળે કેમ જઈ શકતા નથી ?

૧૦ નીચે લખેલી વાચતોમાં કયી પ્રકૃતિઓનો ઉદય સમજવો.

- (ક) મોહન ભળતાં ભળતાં ઝંબી જાય છે.
 (સ્વ) જયદેવી ઘણી બીકળ છે.
 (ગ) ગોવિંદ બહેરો, મુંગો અને આંધળો છે.
 (ઘ) રામમૂર્તિ એક મોટો સમર્થ પહેલવાન છે.
 (ઙ) રામ સદા રોગી રહે છે.
 (ચ) મોહન તરફ સર્વ માણસો તિરસ્કારયુક્ત દૃષ્ટિથી જુએ છે.
 (છ) દેવદત્ત લાલ્લોપતિ થવા છતાં કોઈને પાઈ સરસ્વી પણ આપતો નથી એવો કંજુસ છે.
 (જ) કાલુ મંગીને ઘેર ઉત્પન્ન થયો છે.
 (ઝ) જગદેવ કુબડો છે અને તેનો માઈ ઠીંગળો છે.
 (ઞ) દેવો આકાશમાં ગમન કરે છે.
 (ટ) ગુલાબ ઘણું સારું ગાઈ શકે છે અને તેનો સ્વર ઘણો સુંદર છે.
 (ઠ) ગોપાલ એક સમર્થ વિદ્વાન છે; સર્વત્ર એની પ્રશંસા થાય છે,
 (ડ) હરી ઘણો હસમુખો છે પણ તેની બહેન સદા ઉદ્વિગ્ન રહે છે.
 (દ) મારાં અંગોપાંગો સર્વ પરિપૂર્ણ છે,
 (ણ) ગંગારામનું માથું લાંબુ, નાક ચપટું, અને આંસો અંદર દબાયેલી છે.
 (ત) નરેન્દ્ર પોતાના માઈ હરદત્ત ઉપર બહુ વહાલ રાખે છે.

पाठशाला माटे उपयोगी पुस्तको ।

बालबोध जैन धर्म भाग १-२ गुनराती	-)
„ „ „ „ ३ जो „	-)॥
„ „ „ „ ४ थो „	।)
दर्शनपाठ	-) पंचकल्याणक पाठ -)।
इष्टछत्तोसी	-) निर्वाणकांड -)
तत्त्वार्थसूत्र	-)॥ भक्तामरस्तोत्र -)।
छःढाला मूल	-) छःढाला सार्थ ।)
तत्त्वार्थ (सार्थ) गु० ॥=)	द्रव्यसंग्रह (सार्थ) =)
रत्नकरंड श्रावकाचार ।-	भक्तामर स्तोत्र (सार्थ) ।-)
आलोचना पाठ -)	श्राविका० स्तवनावलि =)
जैनबालबोधक प्रथमभाग ।)	दूसरा भाग ।=)
„ तीसरा भाग ॥=)	चौथा भाग १=)
नित्य पूजा ।-	स्त्रीशिक्षा प्रथम भाग =)
स्त्रीशिक्षा दूसरा भाग =)	द्वादशानुप्रेक्षा (सार्थ) ।)
प्रातःस्मरण पाठ -)	समाधि मरण =)
दीवाली पूजन -)	दान कथा =)
दर्शन कथा =)	शील कथा =)
जैन स्तवनावलि ।)	जैन सार पद संग्रह =)

मैनेजर-दि० जैन पुस्तकालय सुरत ।

